

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

TÜRKÇE NOTLARI

1.ÜNİTE

SES BİLGİSİ

- ÜNSÜZ DÜŞMESİ

Ek alırken bazı sözcüklerde ünsüz düşmesi olur. Bu ekler genelde -cak -cük -cik -cık -t -d -l -k gibi eklerdir.

ÖRNEKLER;

Yumuşacık > Yumuşa-(k)-cık

Üsteğmen > Üs-(t)-teğmen

Küçücük > Küçü-(k)-cük

Minicik > Mini-(k)-cik

Çabucak > Çabu-(k)-cak

- **ÜNSÜZ BENZEŞMESİ**

F,s,t,k,ç,s,h,p/c,d,g/ç,t,k eklerine dönüşmesidir.

Seçkin kitaptan yoktu

Yurttaş çiftçi küskün

Etçil tüpçü inatçı

Kaptı atk1 ask1

Üçgen dörtgen beşgen de benzeşme yoktur.

Benzeşme sadece ekte olur !

- ÜNSÜZ BENZEŞMESİ

p...b

ç....c

eklerine dönüşürler.

t....d

k...g,ğ

yur**d**um

ad**d**ım

iste**ğ**e

a**ğ**ardı

kapa**ğ**ı

yud**d**um

kita**b**ı

gid**d**en

ka**ğ**ı**d**ı

acı**d**ıkmış

bayra**ğ**ı

ço**ğ**u

NOT : sanatı , hukuku , hürriyeti, milleti ve hayatı kelimelerinde yumuşama olmaz

- ÜNSÜZ TÜREMESİ

Ek alırken birkaç harfin tekrar etmesi olayıdır.

Hissetti

seddi

Affetti

hakkım

Halloldu

haddi

Reddetti

şakkı

Sırrım

şerri

Zannetti

rabbim

- KAYNAŞTIRMA

Y,s,ş,n eklerinde ayrılırken kendini belli eder.

Altışar

Onu

Kapıy1

Adaya

Araşında

Kolunu

Kapının

Arkay1

Soruyu

Masanın

- ULAMA

Ünsüzden sonra ünlü harfin başlaması olayıdır.

Noktalama işaretlerinde aranmaz.

Arabanın arkasından koşuyordu genç çocuk.

Çığ düşerken ayağını kardan çıkaramadı.

- N-M DEĞİŞİMİ

Saklanbaç

saklanbaç

Dolanbaç

çarşamba

Tembel

perşembe

Kambur

Pembe

- ÜNLÜ DARALMASI

Bekliyor	bekle-
Sızlıyor	sızla-
Ağlıyor	ağla-
Başlıyor	başla-
Gözlüyor	gözle-
Kutluyor	kutla-
Kanıyor	kana-
Bilmiyor	bilme..
Gelmiyor	gelme..
Susmuyor	susma..
Niye	ne-ye
Diye	de-ye
Yiyecek	ye-yecek

- ÜNLÜ TÜREMESİ

Küçültme eki gelirken;

Dar-cık daracık

Bir-cık biricik

Az-cık azıcık

Pekiştirme yaparken;

Sap-a-sağlam

Yap-a-yalnız

Güp-e-gündüz

- ÜNLÜ DEĞİŞİMİ

Sana sen-e

Bana ben-e

- ÜNLÜ DÜŞMESİ

Türerken düşme ;

Oynuyor oyn**a-**

İlerliyor iler**i-**

Süprüntü süpür**r-**

Kıvrım kıvr**ı-**

Uyku uy**u-**

Sızladı sız**ı-**

Yanlış yan**ı-**

Buyruk buy**u-**

Yardımcı eylem gelirken düşme ;

Kaybetti kayıp etti

Devrediyor devir etti

Kaydetti kayıt etti

Seyrediyor seyir ediyor

Hece de düşme ;

Alın alın

Karın karın

Burnu burunu

Beyni beyini

Zihni zihini

Gönlü gönülü

2.ÜNİTE SÖZCÜĞÜN YAPISI

Bir sözcüğün oluşum durumuna onun yapısı denir. Sözcük yapı bakımından kök ve gövde durumunda ya da birleşik durumda bulunur. Bu durumlarından dolayı sözcükler, üç başlık altında incelenir:

- . Basit Sözcükler
 - . Türemiş Sözcükler
 - . Birleşik Sözcükler
-

Basit Sözcükler

Üzerinde yapım eki bulunmayan, kök durumundaki sözcüklerdir. Basit sözcükler çekim eki alabilirler.

Örnek:

Çocuklar küçük kediye yolda bulmuşlar.

(Çocuk kelimesi çoğul eki **-lar**; kedi kelimesi belirtme durum eki **-i**; yol kelimesi bulunma durum eki **-da**; bulmak kelimesi mişli geçmiş zaman eki **-muş** ve üçüncü çoğul kişi eki **-lar** almıştır.)

Bahçede pembe güller açmış.

(Bahçe kelimesi bulunma durum eki **-da**; gül kelimesi çoğul eki **-ler**; açmak kelimesi mişli geçmiş zaman eki **-miş** almıştır)

Türemiş Sözcükler

Üzerinde yapım eki bulunan gövde durumundaki sözcüklerdir.

Örnek:

avcı-lık-tan, bak-ıcı-lar-ın, gel-iyor-du

Yapım eki alan her sözcük türemiştir ve gövde durumunda demektir. Kökten gövdeye geçebildiği gibi gövdeden gövdeye de geçilebilir.

Örnek:

su-la-, bak-ım, bil-gi, bil-gin

Bir sözcüğün üzerinde birden çok gövde bulunabilir.

Örnek:

göz-lük-çü-lük, oku-t-tur-,al-dır-t-

Bir gövde hangi soydansa(ad, ad soylu, eylem) onunla çağrılır.

Örnek:

at-tım → eylem köklü ad gövdesi

sızı-la → ad köklü eylem gövdesi

Türemiş sözcükle kök ya da gövdesi arasında bir anlam ilkesi bulunur. bu anlam ilişkisi yoksa sözcüğü yapı bakımından daha küçük parçaya götüremeyiz.

Örnek:

su-suz-luk → ad köklü ad gövdesi → Addan ad yapılmış

su-la- → ad köklü eylem gövdesi → Addan eylem yapılmış

Birleşik Sözcükler

Birden çok sözcüğün türlü biçimlerde birleşmesiyle oluşurlar.

Örnek:

bozkır, gözyaşı, yardım et-, kaybol-, bakakal-, yazadur-, süregel-, başöğretmen...

Birleşik Adlar

En az iki sözcüğün birleşmesiyle oluşan ve tek bir nesneyi ya da kavramı karşılayan adlardır.

Birleşik adlardaki özellikler

Birleşik Adlardaki Anlam Kayması

Birleşigi oluşturan sözcüklerin asıl anlamlarının dışında anlam kazanması özelliğidir.

Örnek:

akşamsefası ⇒ Çiçek Adı

İki sözcükte de anlam kayması

havvaanaeli ⇒ Çiçek Adı

üç sözcükte de anlam kayması

Birleşik Adlarda Ses Olayları

Birleşigi oluşturan sözcüklerin taşıdığı seslerin birleşimin oluşması sırasında geçirdiği değişmedir.

Örnek:

Kayın+ata ⇒ Kaynata

Kayın+ana ⇒ Kaynana

Hasta+hane ⇒ Hastahane

Kaz+kanat+ı ⇒ Kazkanadı

Birleşik Adlarda tür Kayması

Birleşigi oluşturan sözcüklerden birinin ya da her ikisinin de eylem olması durumunda görülür.

Örnek:

ateş + kes ⇒ ateşkes

(ikinci sözcük eylemden oluşmuştur ad olmuştur. Yani ikinci sözcükte tür kayması..)

çal + çene ⇒ çalçene

(birinci sözcük eylemden ad olmuştur. Birinci sözcükte tür kayması..)

Birleşik Adların Oluşum Özellikleri

ali + nazik ⇒ alinazik (yemek adı)

ad + ad (iki ad birleşmiş)

yalı + çapkın + ı ⇒ yalıçapkını

Belirtisiz ad tamlaması biçiminde oluşmuş.

sivri + sinek ⇒ sivrisinek

sıfat tamlaması biçiminde oluşmuş.

gel + beri ⇒ gelberi

eylem + addan oluşmuş.

gök + delen ⇒ gökdelen

ad + sıfat fiilden oluşmuş

Birleşik Eylemler

iki ya da daha çok sözcükten oluşan eylemlerdir.

Örnek:

sırrol-
kaybet-
sevk et-

Birleşik Fiil

En az iki sözcükten oluşmuş fiillerdir. 3 farklı türü vardır:

Yardımcı eylem ile oluşanlar:

“etmek, olmak, kılmak” vb. yardımcı fiillerin isimlerle birleşmesi ile birleşik fiiller oluşur. Sorularda şıkları okurken hemen göze çarparlar!

- Hissetmek: his + etmek
- Fark etmek : fark + etmek
- Kaybetmek: kayıp + etmek
- Yardım etmek : yardım + etmek

2. Kurallı Birleşik Fiiller:

Belli kurallara göre birleşmiş birleşik fiillere kurallı birleşik fiil denir. Bu türün de 4 farklı alt kategori vardır ama hepsi de bulması çok kolay ve isimleri de ipucu durumda. Hemen anlatalım:

a. Yeterlilik fiili:

-ebilmek ile oluşturulur, yeterlilik anlamı verir. Yani okuduğunda hemen anlayabilirsin. “Soruyu yapabildin mi?” ve “Yarın beni arayabilir misin?” sorularındaki yüklem birleşik fiillerdir.

b. Tezlik fiili:

–evermek ile oluşturulur, adı üstünde tezlik anlamı katar. Okuduğunda tıpkı yeterlilik fiili gibi hemen anlayabilirsin. “Bir koşu ekmek almaya gidiverdi.” ve “Yarım saattir çözemediğim soruyu iki dakikada çözüverdi” cümlelerinin yüklemeleri de birleşik fiillerdir.

c. Sürerlilik fiili:

-ekalmak, -egelmek, -edurmak ile oluşturulur, süregelmişlik anlatır.

“Sen bu kitabı okuyadur, ben hemen geleceğim.”

d. Yaklaşma fiili:

Bir olayın az kalsın olacağın ama meydana gelmediğini anlatmak için kullanılmakla birlikte -eyazmak ile yapılır.

“Matematik öğretmenimiz buzlu yolda düşeyazdı.”

Deyimleşmiş Birleşik Fiiler:

Birleşen 2 sözcüğün gerçek anlamlarını kaybedip mecaz anlam kazanmasıyla oluşmuşlardır.

- “Son davranışları ile **göze batıyor.**”
- “Sınava girmeden önce çıkarttığı özet notları **gözden geçirdi.**”

3. ÜNİTE CÜMLENİN ÖĞELERİ

Bir duygu, düşünce veya durumu tam olarak anlatan sözcük ya da söz öbeklerine cümle denir.

Bir cümlenin oluşması için en önemli şart, kip ve şahıs bildiren bir unsurun bulunmasıdır. Yani eğer cümle içinde herhangi bir söz, haber veya dilek kiplerinden herhangi biriyle çekimli halde bulunuyorsa o, bir yargı bildiriyor demektir.

Yargı bildirmek ise cümle olmanın en önemli koşuludur. Şahıs bildirmek, cümle olmak için her zaman gerekli değildir.

Cümlede bulunabilecek öğeler, yüklem, özne, nesne ve tümleçlerdir. Bunların özelliklerinin neler olduğunu şimdi ayrı ayrı görelim.

Yüklem

Cümlede kip ve zaman bildirerek yargıyı ortaya koyan temel unsurdur. Tek başına cümle özelliği gösterir. Diğer ögeler yüklem tamamlayıcı ögeleridir.

Cümlede yüklemi bulmak için herhangi bir ögeye soru soramayız. Onu çekimli durumda bulunan sözcüklerden anlarız.

Örneğin;

“**Biliyorum**” sözü “bilmek” eyleminin şimdiki zamanla çekimlendiğini gösteriyor. Öyleyse yargı bildiriyor demektir. Dolayısıyla bir cümledir.

“Biraz önce gelen çocuk, **kapıcının kızıydı.**”

cümlesindeki altı çizili söz isim tamlaması olduğundan;

“O, eskiden, **yaramaz bir çocuktü.**”

cümlesindeki altı çizili söz sıfat tamlaması olduğundan birbirinden ayrılmaz ve birlikte yüklem olur.

Özne

Cümlede yüklem bildirdiği işi, hareketi yapan ya da oluş içinde bulunan ögedir. Cümlelerin temel ögesidir. Ancak her cümlede bulunmak zorunda değildir.

Cümlede özneyi bulmak için yükleme “**kim**” ve “**ne**” sorularını sorarız. Ancak özellikle “**ne**” sorusu, nesneyi bulmak için de sorulduğundan, biz özne sorusunu yükleme değişik biçimde sorarız.

Örneğin;

“Öğretmen soruyu bana sordu.”

cümlesinde “**sordu**” yüklemdir. Özneyi bulmak için yükleme “**Soran kim?**” diye soruyoruz. Cevap olarak “**Öğretmen**” geliyor. Öyleyse cümlelerin öznesi bu sözcüktür.

Cümlede özne yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, açık olarak verilebileceği gibi, yüklem çekiminden de çıkarılabilir. Cümlede olmayan, yüklemdeki şahıs eklerinden anlaşılan bu tür öznelere “**gizli özne**” adı verilir.

“Sana bu kitabı iki günlüğüne verebilirim.”

cümlesinin yüklemi “**verebilirim**” sözüdür.

Özneyi bulmak için “**Veren kim?**” diye soruyoruz, “Ben” cevabı geliyor; ancak bu söz cümlede yok, biz bunu yüklem bildirdiği şahıstan çıkarıyoruz.

Öyleyse bu cümle öznesi gizli öznedir. Bu özne cümlede var olan öğelerden biri sayılmaz.

Yani “Geldim.” cümlesinde öznenin “ben” olduğu görülse bile bu cümle sadece yüklemden oluşmuş sayılır.

Her cümlede özne bulunmaz. Yani eylemi yapan bazen belli değildir.

“Kasabaya bu yoldan gidilmez.”

cümlesinde “Gidilmeyen ne, gidilmeyen kim?” gibi sorulara cevap alınmaz. Öyleyse cümle öznesi yoktur.

Nesne

Cümlede yüklem bildirdiği işten etkilenen ögedir. Yükleme sorulan “**kimi, neyi, ne**” sorularına cevap verir.

Nesneler hal ekini alıp almamalarına göre iki grupta incelenir.

1. Belirtili Nesne

Nesne görevinde bulunan söz, “-i” hal ekini almışsa, nesneye belirtili nesne denir.

“Çiçekleri annesine verdi.”

cümlesinde “Çiçekleri” nesnesi “-i” hal eki aldığından belirtili nesnedir.

2. Belirtisiz Nesne

Nesne görevinde bulunan söz “-i” hal ekini almamışsa nesne, belirtisiz nesnedir.

“Annesi için çiçek topladı.”

cümlesinde “çiçek” nesnesi bu eki almamış ve belirtisiz nesne olmuştur.

3. Dolaylı Tümleç

Yüklemin yöneldiği, bulunduğu, çıktığı yeri gösteren ögedir. Yükleme sorulan “-e”, “-de” ve “-den” hal eklerini alan sorulara aynı ekleri alarak cevap veren sözcük ya da söz öbekleri dolaylı tümleç görevinde bulunur.

Soruların ve cevapların aynı ekleri alması zorunluluğu bunun diğer öğelerle karışmasına engel olur.

Bunu örneklerle açıklayalım.

“Elindeki kitap ve defterleri **bana** verdi.”

cümlesinde altı çizili öğeyi bulabilmek için yükleme “**kime**” sorusunu soruyoruz. Soru da cevap da aynı eki almış. Öyleyse “**bana**” sözü dolaylı tümleçtir.

“Sizinle ancak **yaza** görüşürüz.”

cümlesinde altı çizili sözcük de “-e” hal ekini almıştır. Ancak bu öğeyi bulmak için yükleme “**ne zaman**” sorusunu soruyoruz. Görüldüğü gibi soru hal eki almadan soruluyor. Öyleyse bu, “-e” hal eki almış olmasına rağmen dolaylı tümleç değildir.

“Kimseye sormadan **dışarı** çıktı.”

cümlesinde ise altı çizili ögeyi bulmak için yükleme “**nereye**” sorusunu soruyoruz. Bu durumda soru, “-e” hal eki almış, ancak “**dışarı**” sözü aynı eki almamış. Öyleyse buna da dolaylı tümleç diyemeyiz.

Görüldüğü gibi sorular ve cevapların aynı ekleri alması koşulu, birbiriyle karışan öğeleri ayırt etmemizi sağlıyor.

Aynı durumu “-de” ve “-den” eklerinde de görebiliriz.

“Beni **sınıfta** iki saattir bekliyormuş.”

cümlesindeki altı çizili ögeyi cevap olarak almak için, yükleme “**nerede**” sorusunu soruyoruz. Öyleyse bu öge dolaylı tümleçtir.

“Hepimiz iki saattir **ayakta** bekliyoruz.”

cümlesinde ise altı çizili ögeyi bulabilmek için yükleme “**nasıl**” sorusunu sormamız gerekiyor. Görüldüğü gibi soru “-de” ekiyle sorulmamış. Demek ki öge dolaylı tümleç değil.

“O, iki gün önce **buradan** ayrıldı.”

cümlesinde altı çizili öge “nereden” sorusuna cevap vererek dolaylı tümleç olmuş.

“Senin de gelmeni **yürekten** isterdim.”

cümlesinde altı çizili öge “**nasıl**” sorusuna cevap verdiği için dolaylı tümleç değildir.

“**Şu elmadan** üç kilo verir misin?”

cümlesinde altı çizili ögeyi bulmak için “**neyden**” sorusunu yükleme soruyoruz. Cevap geldiğinden öge dolaylı tümleçtir.

“**Hastalandığından** gelmedi.”

cümlesinde altı çizili ögeyi ise “**niçin**” sorusuyla buluyoruz. Öyleyse bu, dolaylı tümleç değildir.

Örnekleri daha da çoğaltabiliriz. Burada unutmamamız gereken, soruyla cevabın aynı ekleri (-e, -de, -den) almasıdır. Dolaylı tümleci bulduran soruları ezberlemek yerine, bunu kavramak daha avantajlı bir yoldur.

Zarf Tümleci

Yüklemin zamanını, durumunu, miktarını, yönünü, koşulunu vb. bildiren öğelerdir. Bunların her biri değişik bir soruyla bulunur.

“**Hava kararmadan** köye inmeliyiz.”

cümlesindeki altı çizili zarf “**ne zaman**”;

“**Dosta düşmana muhtaç olmadan** yaşamalıyız.”

cümlesinde altı çizili zarf “**nasıl**”;

“Aldığı notlar **şaşılacak kadar** yüksekti.”

cümlesindeki altı çizili zarf “**ne kadar**”;

“Tek bir söz bile söylemeden **içeri** girdi.”

cümlesindeki altı çizili zarf “**nereye**”;

“**Zamanımız kalırsa** bir örnek daha çözeriz.”

cümlesindeki altı çizili zarf “**hangi takdirde**” sorularına cevap vermişlerdir. Yükleme sorulan bu sorulara cevap veren öğeler daima zarftır. Ancak burada “nereye” sorusuna dikkat etmeliyiz.

Dolaylı tümleç konusunda da söylemiştik, bu soru dolaylı tümleci de buldurur. Ancak cevabın da aynı eki alması gerekir. Örnekteki “**içeri**” sözü ise bu eki almamıştır. Bu özelliği, yani hal eki almadan yön bildirme özelliğini yer-yön zarfları gösterir.

Cümleyi öğelerine ayırırken dikkat edilmesi gereken bir husus, azlık – çokluk zarflarının kullanımıdır.

“O, çok çalışkan bir öğrencidir.”

cümlesinde yüklem, altı çizili sözün tamamıdır.

Çünkü “öğrenci” isimdir, “çalışkan” öğrencinin sıfatıdır. “çok” da çalışkan sıfatının zarfıdır. Dolayısıyla, “çok çalışkan bir öğrenci” sıfat tamlaması olduğundan bunlar birbirinden ayrılmaz. Oysa biz aynı cümleyi;

“O, çok çalışkandır.”

şeklinde kullansak, “çalışkandır” yüklem “çok” zarf tümleci olacaktır. **Kısaca adlaştırmış sıfatlar yüklem olduğunda, onun derecesini bildiren zarflar zarf tümleci olur.**

“Kafesteki kuşların tüyleri, şaşılacak kadar parlaktı.”

cümlesi verilmiş ve “**şaşılacak kadar**” ögesine zarf tümleci denmiştir.

Edat Tümleci

Çıkmış sorularda, seçeneklerde bile olsa, edat tümleci adının geçtiği görülmemiştir. Ancak bazı soruların çözümünde yardımcı olduğu söylenebilir. Eğer seçeneklerde “edat tümleci” adı geçmiyorsa, siz “edat tümleci” olarak gördüğünüz söz öbeklerine zarf tümleci de diyebilirsiniz.

Yüklemin **ne ile, kimin ile, hangi amaçla**, yapıldığını gösteren söz öbeklerine **edat tümleci** denir.

“O, bütün yazılarını, **dolma kalemle** yazar.”

“Bu araştırmayı **arkadaşlarıyla** yapmış.”

“Bu yemekleri **sizin için** hazırladım.”

cümlelerindeki altı çizili söz öbekleri edat tümleci sayılır.

Cümle içinde her söz, cümlenin bir ögesi durumunda değildir. Yükleme sorulan sorulara cevap vermeyen söz veya söz öbekleri cümle dışı unsur sayılır. Örneğin aşağıdaki cümleyi öğelerine ayıralım.

“Ahmet, sana defalarca geç kalmamanı
Dolaylı Zarf Nesne

söylemedim mi?”
yüklem

Görüldüğü gibi “Ahmet” sözü cümlede yükleme sorulan herhangi bir soruya cevap vermiyor yani cümle dışı unsurdur.

CÜMLE VURGUSU

Cümlede asıl anlatılmak istenen öge vurgulanır. Biz konuşurken, önemsedığımız ögeyi cümlenin herhangi bir yerinde ses tonumuzu yükselterek vurgulayabiliriz. Ancak yazıda bunu yapamayacağımızdan, vurgulamak istediğimiz ögeyi yükleme yaklaştırırız. **Yani cümlede yükleme en yakın öge, en çok vurgulanan ögedir.**

“O, beni, hep burada bekler.”

Özne Nesne Zarf Dolaylı Yüklem

Tümleci Tümleç

cümlesinde yükleme en yakın öge dolaylı tümleç olduğundan, en çok vurgulanan öge de odur.

ARASÖZ

Cümleyi söylerken söz arasına sıkıştırılan, bazen bir ögenin açıklayıcısı, bazen cümle dışı unsur olan söz veya söz öbeklerine **arasöz** denir. Eğer bu söz bir cümle ise “**aracümle**” diye de adlandırılır.

Açıklamadan da anlaşılacağı gibi arasözün iki işlevi vardır.

“O kasabayı, **doğduğum yeri**, bu kitapta tanıttım.”

Nesne Dolaylı Tümleç Yüklem

cümlesinde “doğduğum yeri” sözü, kasaba hakkında söylenmiştir ve kasabayı açıklamaktadır. Öyleyse bu öge nesneyi açıklayan bir arasözdür.

4. ÜNİTE YAZIM KURALLARI

Büyük Harflerin Kullanıldığı Yerler

⇒ Tüm cümleler büyük harfle başlar.

Bugün erken kalktım. Çünkü yapacak çok işim vardı.

Ali ile beraber önce ödevlerimizi yapıp sonra da balık tutmaya gidecektik.

⇒ Mektuplarda ve resmi yazışmalarda hitaplar büyük harfle başlar.

Sevgili Arkadaşım, Değerli İzleyiciler, Pek Muhterem Babacığım, Canım Annem

⇒ Özel isimler, özel isimlere bağlı unvan adları ve takma adlar büyük harfle başlar.

Sena Küçük, Doktor Ahmet Bey, Edirneli Koca Recep, Topal Adem, Deli Hasan Çavuş,

⇒ Hayvanlara verilen özel adlar büyük harfle başlar.

Karabaş, Tekir, Çomar, Boncuk, Minnoş,
Pamuk, Sarıkız

⇒ Kitap, dergi, gazete ve sanat eserlerinin her kelimesi büyük harfle başlar. Özel ada dahil olmayan “gazete, dergi, tablo” sözcükleri küçük harfle başlar.

Safahat, Sinekli Bakkal, Varlık, Resmi Gazete, Milliyet gazetesi, Kaplumbağa Terbiyecisi, Yüzüncü Yıl Marşı Halı Dokuyan Kızlar tablosu, Türk Dili dergisi

⇒ Akrabalık adı olup da lakap ve unvan adı olan kelimeler büyük harfle başlar ve bu kelimeler özel addan önce gelir. Akrabalık bildiren kelimeler özel addan sonra geliyorsa küçük harfle başlar.

Baba Kemal, Nene Hatun, Dayı Tahir, Telli Baba, Arzu hala, Hamiyet teyze, Melek abla

⇒ Saygı bildiren sözcüklerden sonra gelen makam, mevki, unvan ifade eden sözcükler büyük harfle başlar.

Sayın Kaymakam, Sayın Rektör, Sayın Başbakan

⇒ Millet adları büyük harfle başlar.

Türk, Alman, Kazak, Özbek, Tatar, Arap

⇒ Dil ve lehçe adlarıyla din ve mezhep adları büyük harfle başlar.

Türkçe, İngilizce, Arapça, Kazakça, Tatarca;
İslamiyet, Hristiyanlık, Musevilik, Hanefi,
Katolik

⇒ Devlet adları büyük harfle başlar.

Türkiye Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, Azerbaycan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

⇒ Gezegen ve yıldız adları büyük harfle başlar. Ancak “Dünya, Güneş, Ay” sözcükleri gezegen anlamı dışında kullanıldığında küçük harfle başlar.

Jüpiter, Güneş, Dünya, Halley
Bugün dünya kadar işim var. / Ev hiç güneş almıyor. / Yüzü ay gibi parlıyordu.

⇒ Düşünce, hayat tarzı, politika, ülkeler topluluğu anlamında kullanılan “doğu” ve “batı” sözcükleri büyük harfle başlar.

Bu mistik anlayış sadece Doğu’da var. /
Yaşanan olaylardan sonra Batı ile ilişkilerimiz bozuldu.

⇒ Yer adları (kita, bölge, il, ilçe, semt, köy, mahalle, cadde, sokak) büyük harfle başlar. Özel ada dahil olmayıp tamlama kuran şehir, il, ilçe, belde, köy sözcükleri küçük harfle başlar.

Afrika, Asya, Doğu Anadolu, İç Anadolu,
İstanbul, Londra, Erdemli, Beypazarı

⇒ Yer adlarından önce gelen yön adları büyük, yer adlarından sonra gelen yön adları ise küçük harfle başlar.

Kuzey Amerika, Batı Anadolu, Doğu Asya, Amerika'nın kuzeyi, Anadolu'nun batısı, Asya'nın doğusu

⇒ Yer adlarında ilk isimden sonra gelen ve tür bildiren deniz, göl, nehir, dağ, ova, kanal, geçit, boğaz gibi ikinci isimler büyük harfle başlar.

Çanakkale Boğazı, Van Gölü, Ağrı Dağı, Fırat Nehri, Konya Ovası, Ege Denizi, Süveyş Kanalı, Kalkanlı Geçidi, Ege Denizi

⇒ Saray, köşk, han, kale, köprü, anıt gibi yapı adlarının bütün kelimeleri büyük harfle başlar.

İshakpaşa Sarayı, Malabadi Köprüsü, Alanya Kalesi, Çankaya Köşkü, Tonyukuk Anıtı

⇒ Kurum, kuruluş ve kurul adlarının her kelimesi büyük harfle başlar ve bu sözcüklere getirilen çekim ekleri kesme işaretiyle ayrılmaz.

Türk Dil Kurumunun, Türkiye Büyük Millet Meclisinde, Bakanlar Kurulu, Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk Lisesinin

⇒ Kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge ve genelge adlarının her kelimesi büyük harfle başlar.

Medeni Kanun, Türk Bayrağı Tüzüğü, Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği

⇒ Resmi ve dini bayramlarla, anma ve kutlama günlerinin adları büyük harfle başlar.

Cumhuriyet Bayramı, Ramazan Bayramı, Anneler Günü, Öğretmenler Günü, 14 Mart Tıp Bayramı

⇒ Tarihi olay, çağ ve dönem adları büyük harfle başlar.

Kurtuluş Savaşı, Milli Mücadele, Orta Çağ'da, Buzul Dönemi, Lale Devri'nin, Tanzimat Dönemi'nde

⇒ Belirli bir tarih bildiren ay ve gün adları büyük harfle başlarken belirli bir tarih bildirmeyen ay ve gün adları küçük harfle başlar.

18 Mart 1915, 8 Eylül 1986 Cuma günü, 30 Aralık 2000

Önümüzdeki ay salı günü geliyorlar. / Okullar haziran ayının ikinci haftası tatile giriyor.

⇒ Kurum, kuruluş, kurul, fakülte, üniversite, kanun, tüzük ve yönetmelik sözcükleri ile ifade edilen unsurların asılları kastedildiğinde bu sözcükler büyük harfle başlar.

Bu yıl Meclis tatile erken girdi. (TBMM)

İkilemelerin Yazılımı

⇒ İkilemeler ayrı yazılır ve ikilemeyi oluşturan sözcükler arasına hiçbir noktalama işareti konmaz.

yüz yüze, bata çıka, koşa koşa, eğri büğrü, doğru dürüst, aşağı yukarı, yalan yanlış

⇒ İkilemeler bir varlığın veya kavramın ismi olduğunda bitişik yazılır.

şakşak, çıtçıt, cırcır

Kısaltmaların Yazımı

⇒ Kurum, ülke, yön, kitap ve dergi adlarında her kelimenin ilk harfi büyük yazılarak kısaltma yapılır.

TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi), TDK (Türk Dil Kurumu), ABD (Amerika Birleşik Devletleri), G (güney), KB (kuzeybatı), TDED (Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi)

⇒ Büyük harflerle yapılan kısaltmalara ek getirileceği zaman kısaltmanın okunuşu dikkate alınır ve getirilen ek kesme işaretiyle ayrılır. Harfler arasına nokta konmaz.

TRT'nin, TRT'ye, TDK'nin, TBMM'de, THY'nin

⇒ Gelenekleşmiş olan T.C. (Türkiye Cumhuriyeti) ve T. (Türkçe) kısaltmalarının dışında, büyük harflerle yapılan kısaltmalarda harfler arasına ve kısaltmanın sonuna nokta konmaz.

⇒ Özel isim veya unvan olan bir kelime birkaç harfle kısaltılıyorsa yalnız ilk harfi büyük olur ve kısaltmanın sonuna nokta konur.

Prof. Ali Bey, Alb. Hakan, Alm. , Kurtuluş Mah. , Gökbayrak Sok.

⇒ Özel isim olmayan kelimelerin kısaltmaları küçük harfle başlar ve sonuna nokta konur.

c. (cilt), çev. (çeviren), bkz. (bakınız), ed. (edebiyat), fiz. (fizik), sf. (sıfat)

⇒ Küçük harflerle yapılan ve sonunda nokta bulunan kısaltmalara ek getirileceği zaman kelimenin okunuşu esas alınır ve ek kesme işareti ile ayrılmaz. Küçük harflerle yapılan ve sonunda nokta kullanılmayan kısaltmalara ek getirileceği zaman da kelimenin okunuşu esas alınır ancak burada ek kesme işaretiyle ayrılır.

vb.leri (ve benzerleri), yy.dan (yüzyıldan),
Alm.yı (Almancayı), İng.de (İngilizcede)
kg'dan (kilogramdan), cm'nin (santimetrenin)

⇒ Üs işaretli kısaltmalara ek getirileceği zaman üs işaretinin okunuşu dikkate alınır. Bu tür kısaltmalarda gelen ekler kesmeyle ayrılmaz.

cm³e (santimetreküpe), m²ye (metrekareye), 6
ten (altı üssü dörtten)

Sayıların Yazımı

⇒ Sayılar rakamla yazılabileceği gibi; saat, para tutarı, istatistik verileri, ölçüm sonuçları dışındaki durumlarda yazıyla da yazılabilir. Ancak saatler ve dakikalar metin içinde yazıyla da yazılabilir.

Ayın on dördüncü günü, elli soru, iki yıl sonra
10 kilogram, 100 metre kumaş, 12.000.000
lira, 12. 35, on ikiyi otuz beş geçe

⇒ Dört ve daha fazla basamaklı sayıların
içinde geçen “bin, milyon, milyar, trilyon”
kısımlar yazıyla yazılabilir.

20 trilyon, 2 milyon 500 bin insan, 5 bin 600
futbol topu

⇒ Birden fazla sözcükten oluşan sayılar ayrı
yazılır.

Okulların açılmasına on beş gün kaldı. /
Sınava hazırlanmak için üç yüz on altı
günümüz var.

⇒ Çek, senet, hesap belgesi gibi ticari
evraklarda sayılar bitişik yazılır.

Bankadan yetmişbeşbin lira kredi çekmişti. /
Senedin üzerinde altıyüzellibinTL yazıyordu.

⇒ Sayılara getirilen ekler ünlü ve ünsüz uyumuna uyar, kesme işareti ile ayrılır.

1985'te doğmuş. / Ayın 16'sı doğum günüm.

⇒ Tarihi olaylarda, yüzyıllarda, hükümdar adlarında ve maddelerin sıralanmasında romen rakamları kullanılabilir.

II. Dünya Savaşı, IV. Murad, XX. yüzyıl, I) ... II)

⇒ Sıra sayıları hem yazıyla hem de rakamla gösterilebilir. Rakamla gösterilmesi durumunda rakamdan sonra “-inci” anlamını yansıtan nokta kullanılır ya da kesme işareti kullanılarak derece gösteren ek (-inci) sayıya eklenir. Sıra sayıları ekle gösterildiğinde rakamdan sonra sadece kesme işareti kullanılır, ayrıca nokta kullanılmaz.

ikinci, on beşinci; 2. , 2'nci, 15. , 15'inci, 6. , 6'ncı

⇒ Üleştirme sayıları rakamla yazılmaz. Bu sayılar her zaman yazıyla yazılır.

ikişer, dokuzar, altışar, üçer

Hece Yapısı ve Satır Sonunda Sözcüklerin Yazımı

⇒ Batı kökenli kelimeler, Türkçenin hece yapısına göre hecelere ayrılır.

volf – ram, tund – ra, band – rol, port – re

⇒ Satıra sığmayan kelimeler hecelerine ayrılarak yazılır. Burada satırın sonunda ve başında tek harf bırakılmaz. Ayrıca birleşik kelimeler de tek kelime gibi düşünülerek hecelerine ayrılır. Yani birleşik kelimelerde de “ilk heceden sonraki hecelerin ünsüz harfle başlaması” kuralına uyulur.

.....baş-

öğretmen (yanlış)

.....ba-

şöğretmen (doğru)

⇒ Özel isimlere ve rakamlara getirilen çekim ekleri kesme işaretiyle ayrıldığı için kesme işareti satır sonuna geldiği zaman yalnız kesme işareti kullanılır; ayrıca kısa çizgi kullanılmaz.

..... Adana'
da (doğru)

..... Adana-
da (yanlış)

.....1945'
te (doğru)

.....1945-
te (yanlış)

Pekişirmeli Sözcüklerin Yazımı

⇒ Sıfat ya da zarf görevinde kullanılan pekiştirilmiş sözcükler her zaman bitişik yazılır.

sırılısıklam, masmavi. sapsarı, yapayalnız,
çarçabuk

Alıntı Kelimelerin Yazımı

⇒ Çift ünsüzle başlayan, içinde ya da sonunda yan yana iki veya daha fazla ünsüz bulunan Batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konulmadan yazılır.

gram, gramafon, program; telgraf, paragraf, elektrik, orkestra, film, lüks, modern

⇒ Batı kökenli alıntıların içindeki ve sonundaki “g” sesi korunur.

biyografi, arkeolog, diyalog, magma

Birleşik Sözcüklerin Yazımı

⇒ İki ya da daha çok sözcüğün yeni bir kavramı karşılamak üzere birleşip kalıplaşmasıyla oluşan sözcüklere birleşik sözcük denir. Birleşik sözcükler belirli kurallar çerçevesinde bitişik veya ayrı olarak yazılır.

a. Bitişik Yazılan Birleşik Sözcükler

⇒ Birleşirken ses düşmesi ya da ses türemesi olan sözcükler bitişik yazılır.

(affetmek, kahrolmak, pazartesi)

⇒ Hane, name, zade gibi sözcüklerle oluşturulan birleşik sözcükler bitişik yazılır.

(dershane, siyasetname, amcazade...)

⇒ Ara yönleri belirten sözcükler bitişik yazılır.

(güneydoğu, kuzeybatı)

⇒ İki ya da daha çok kelimedenden oluşmuş yer adları bitişik yazılır.

(Şebinkarahisar, Çukurova, Eskişehir)

⇒ Kanunda bitişik geçen veya tescil edilmiş olan kuruluş adları bitişik yazılır.

(Dışışleri, yükseköğretim, ilköğretim)

⇒ Bir veya iki ögesi emir kipiyle kurulan kalıplaşmış birleşik sözcükler bitişik yazılır.

(albeni, örtbas)

⇒ Tam olarak yer bildirmeyen “alt, üst ve üzeri” sözlerinin sona getirilmesiyle kurulan sözcükler bitişik yazılır

(ayakaltı, bilinçaltı, akşamüstü, akşamüzeri)

⇒ Sözcüklerden ikincisi veya her ikisi, birleşme sırasında anlam değişmesine uğradığında bu sözcükler bitişik yazılır.

(öküzgözü (üzüm), kuşburnu (içecek))

⇒ Kurallı birleşik fiiller ve anlamca kaynaşmış bazı fiiller bitişik yazılır.

(bakabilmek, gülüvermek,başvurmak)

⇒ Her iki kelimesi de asıl anlamını koruduğu halde gelenekleşmiş olarak “baş, başı, oğlu, kızı, ağa, bey, hanım, efendi, ev” sözcükleriyle kurulan birleşik sözcükler bitişik yazılır.

(aşevi, onbaşı, hanımefendi, beyefendi, aşçıbaşı)

⇒ -an, -en, -r, -ar, -er, -ir, -maz, -mez ve -miş, -miş sıfat-fiil ekleriyle kurulan kalıplaşmış birleşik sözcükler bitişik yazılır.

(uçaksavar, hacıyatmaz)

⇒ Biraz, birkaç, birkaçı, birtakım, birçok, birçoğu, hiçbir, hiçbir, herhangi belirsizlik sıfat ve zamirleri de gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır.

b. Ayrı Yazılan Birleşik Sözcükler

⇒ Birleşme sırasında sözcüklerinden hiçbirisi veya ikinci kelimesi anlam değişikliğine uğramayan birleşik sözcükler ayrı yazılır.

(bal arısı, hamam böceği, muhabbet kuşu)

⇒ Yiyecek, içecek adlarından biriyle kurulan birleşik sözcükler ayrı yazılır.

(Adana kebabı, Kemalpaşa tatlısı...)

⇒ Yol ve ulaşım ile ilgili birleşik sözcükler; durum, olgu ve olay bildiren sözlerden biriyle kurulan sözcükler ayrı yazılır.

(keçi yolu, kara yolu, açık öğretim, dil birliği)

⇒ Tam olarak yer belirten “alt” ve “üst” sözleriyle oluşturulan birleşik sözcükler ve terimler ayrı yazılır.

(yer altı, böbrek üstü bezi, göz altı kremi)

⇒ Dış, iç, öte, sıra, yuvarlak ve küre sözcükleriyle oluşturulan birleşik sözcük ve terimler ayrı yazılır.

(kızıl ötesi, peşi sıra, yarım küre)

⇒ -r/-ar/-er, -maz/-mez ve -an/-en sıfat-fiil ekleriyle kurulan sıfat tam laması yapısındaki birleşik kelimeler ayrı yazılır.

(bakar kör, çalar saat, döner sermaye)

⇒ Alt, üst, ana, ön, art, arka, yan, karşı, iç, dış, orta, büyük, küçük, sağ, sol, peşin, bir, iki, tek, çok, çift sözlerinin başa getirilmesiyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır. **(alt kurul, alt yazı; üst kat, üst küme; ana dili; ön söz)**

“Mi” Soru Edatının Yazımı

“mi” soru edatı kendinden önceki sözcüklerle hiçbir zaman birleşmez. Buna karşılık kendinden sonra gelen kişi ekleriyle birleştirilerek yazılır.

- ⇒ Yarım İstanbul’u mesken **mi** tuttun?
- ⇒ Her akşam kitap okuyor **mu**?
- ⇒ Bize gelecek **misiniz**?
- ⇒ Sen **miydin** o, yalnızlığım **miydi** yoksa?
- ⇒ Bu saatte uyuyor **musunuz**?

Soru edatı olan “mi” cümleye soru anlamından başka anlamlar da katabilir:

- ⇒ Sana güzel **mi** güzel bir elbise aldım.
(pekiştirme)
- ⇒ Bu testi de çözdün **mü** konuyu daha iyi anlarsın. (koşul)
- ⇒ Tüm bunları ben **mi** söylemişim? (şaşırtma)
- ⇒ Gel desen gelmez **miyim**? (gelirim)

“De” Bağlacı ve “-De” Ekinin Yazımı

“de / da” bağlacı bir sözcük türü olduğu için daima ayrı yazılır. Bulunma durum eki olan “-de, -da, -te, -ta” ise sözcüklerle bitişik yazılır. “de” bağlacı cümleden çıkarıldığında cümlelerin anlamında genellikle bozulma veya daralma olmaz. Buna karşılık “-de” eki cümleden çıkarıldığında anlamda bozulma ve daralma olur.

Bağlaç olan “de”

Ahmet de seni merak etmişti.
Sen de başını alıp gitme, ne olursun!
Dün beni soran adam, okula da uğramış.

Bulunma durum eki “-de”

Habersiz gidince aklım sende kalmıştı.
Elini attığı her işte başarılı oluyor.
Tüm eşyalarım Ali’de kaldı.

Bulunma hâl eki olan “-de”, eklendiği sözcüğün son sesindeki ünsüz harfe göre sertleşip “-te, -ta” biçimine dönüşür. “de” bağlacı ise hiçbir zaman sertleşmez, daima “de” veya “da” biçiminde yazılır.

⇒ Kuşlar ağaçta yuva yapmış. (bulunma eki)

⇒ Bu ağaç da kurumaya başladı.(bağlaç)

⇒ Güneş**te** uzun süre kalma sakın. (bulunma eki)

⇒ Güneş **de** batıyor, karanlığa kalacağız. (bağlaç)

“Ki” Bağlacı ve “-Ki” Ekinin Yazımı

Bağlaç Olan “ki”

Sözcük ve sözcük gruplarını çeşitli anlam ilgileriyle birbirine bağlayan “ki” bağlacı daima ayrı yazılır. Cümleden çıkarıldığında anlamda daralma ya da bozulma olmaz.

⇒ Duydum **ki** unutmuşsun gözlerimin rengini. (Duydum, unutmuşsun gözlerimin rengini.)

⇒ Sen **ki** dünyalara değersin. (Sen dünyalara değersin.)

⇒ Şimdi anlıyorum **ki** o yaptıklarım hataydı. (Şimdi anlıyorum o yaptıklarım hataydı.)

⇒ Bağlaç olan “ki” bazı kelimelerle kalıplaşarak bitişik yazılır. (sanki, mademki, meğerki, oysaki, çünkü, belki, halbuki)

Ek Olan “-ki”

Türkçede ek halinde olan iki çeşit “-ki” vardır. Bunlar zamir yapan “ki” ve sıfat yapan “ki” dir ve her ikisi de kendinden önceki sözcüğe bitişik yazılır.

a) Zamir Yapan “-ki” (İlgi Zamiri):

İsmin yerini tutan “ki” ekidir. Her zaman kendisinden önceki sözcüğe bitişik yazılır.

⇒ Senin gömleğin benim~~ki~~nden daha kaliteli bence. (Benim gömleğim)

⇒ Her canlının bir derdi var, karıncanın~~ki~~ de buğday. (Karıncanın derdi)

⇒ Şiirin sınırları romanın~~ki~~nden geniştir. (Romanın sınırları)

b) Sıfat Yapan “-ki” (Aitlik Eki):

İsme sorulan “hangi” sorusunun cevabıdır. Cümlede sıfat görevinde kullanılır ve her zaman kendisinden önceki sözcüğe bitişik yazılır.

⇒ Sokaktaki çocukları suç örgütlerinden korumalıyız. (Hangi çocuklar?)

⇒ Sınıftaki öğrencilerin kendisini dinlemediklerini fark etmişti. (Hangi öğrenciler?)

⇒ Sabahki toplantıya geç kalmış. (Hangi toplantı?)

KPSS GLADYATOR

5.ÜNİTE NOKTALAMA İŞARETLERİ

Nokta (.)

⇒ Anlamca tamamlanmış cümlelerin sonunda kullanılır. Sonunda nokta kullanılan cümlelerden sonra büyük harfle başlanır.

» Çocukluğumu özlediğim için eski bayramlara özlem duyuyorum.

Bayram namazından sonra önce aile büyüklerimiz olmak üzere herkesle bayramlaştık.

Aldığımız harçlıklar çoğu zaman ya bir futbol topunun ya da yepyeni bir ayakkabının habercisi olurdu.

⇒ Bazı kısaltmaların sonunda kullanılır.

» Prof. Dr. (Profesör Doktor), Mevlana Cad. (Caddesi), Erler Sok. (Sokak), Ar. (Arapça), Alm. (Almanca) vb.

⇒ Büyük harflerle yapılan kısaltmalarda

T.C. (Türkiye Cumhuriyeti) ve T. (Türkçe) kısaltmaları dışında kalan kısaltmalarda araya ya da sona nokta konmaz.

⇒ Sayılardan sonra sıra bildirmek amacıyla kullanılır.

» VI. yüzyıl, 2. kat, IV. Murat, 4. Levent, 18. (on sekizinci) vb.

⇒ Tarihlerin yazımında ay, gün ve yıl bildiren sayıları birbirinden ayırmak için kullanılır.

» 15.09.2016, 15.IX.2016 vb.

⇒ Tarihlerin yazımında ay adları yazıyla da yazılabilir. Bu durumda ay adından önce de sonra da nokta kullanılmaz.

» 5 Mayıs 1919, 29 Ekim 1923 vb.

⇒ Sıralama anlamı taşıyan ve aralarında virgül ya da çizgi bulunan sayılardan yalnızca sonuncu sayıdan sonra nokta konur.

» 1, 2, 3 ve 4. paragrafları okudum. / VII – X. yüzyıllar arasını kapsayan bir çalışma yapıyor.

⇒ Saat ve dakika gösteren sayıları birbirinden ayırmak için kullanılır.

» Vapur 07.35'te kalktı. / Büyük mücadele bugün saat 19.00'da başlayacak.

⇒ Dört ve dörtten fazla rakamdan oluşan sayılar sondan başlanarak üçerli gruplara ayrılarak yazılır ve araya nokta konur.

» 18.425, 5.654.345, 1.800 vb.

⇒ Matematikte çarpma işareti yerine kullanılır.

» $6 \cdot 10 = 60$, $5 \cdot 8 = 40$ vb.

Virgöl (,)

⇒ Birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelime ve kelime gruplarının arasında kullanılır.

» Evliya Çelebi Avusturya, Hicaz, Sudan, Mısır, Habeşistan gibi ülkeleri de dolaşmıştır.

Seyahatname adlı eserinde bu ülkelerin ekonomik, kültürel, siyasi, dini özellikleri ile ilgili bilgi vermiştir.

⇒ Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için kullanılır.

» Adam ocağın karşısındaki boş yere oturdu, ateşe doğru ellerini uzattı. Düşünceliydi, gözlerini kırpmadan ateşe bakıyordu.

⇒ Ara sözlerin ve ara cümlelerin başında ve sonunda kullanılır.

» Dün eski komşumuza, Ali amcalara, uğramıştım. Uzun zamandır, hemen hemen yedi yıl kadar, onu görmemiştim.

⇒ Anlama güç kazandırmak için tekrarlanan sözler arasında kullanılır.

» Oğlunu, kadersiz oğlunu bir daha göğsüne bastı. / Akşam, yine akşam, yine akşam

⇒ Tırnak içinde olmayan aktarma cümlelerinden sonra kullanılır.

» Minareyi çalan kılıfını hazırlar, diyordu. / Ankara'ya ne zaman geleceksin, diye sordu.

⇒ Hitap sözcüklerinden sonra kullanılır.

» Sevgili Babacığım, Sayın Bakan, Değerli Arkadaşım vb.

⇒ Sayıların yazılışında kesirleri ayırmak için kullanılır.

» 38,6 (otuz sekiz tam, onda altı), 0,95 (sıfır tam yüzde doksan beş) vb.

⇒ Kendisinden sonraki cümleye bağlı olarak ret, kabul ve teşvik bil diren hayır, yok, evet, peki, pekâlâ, tamam gibi kelimelerden sonra konur.

» Olur, ben de sizinle birlikte gelirim. Peki, hep birlikte yarın yola çıkıyoruz o zaman.

⇒ Bir kelimenin kendisinden sonra gelen kelime ya da kelime gruplarıyla yapı ve anlam bakımından bağlantısının olmadığını göstermek için kullanılır.

» Bu, adamı kolundan tutup dışarı attı. / Genç, doktorun yüzüne endişeli endişeli baktı.

Virgölün Kullanılmadığı Yerler

» Metin içinde zarf – fiil eki almış kelimelerden sonra virgöl kullanılmaz.

» Onunla buluştukça kendime kızıyorum.

» Metin içinde ve, veya, yahut, ya ... ya bağlaçlarından önce de sonra da virgül kullanılmaz.

» Bizimle gelebilirsin veya evde boş boş oturursun.

» Tekrarlı bağlaçlardan önce ve sonra virgül konmaz.

» Gelin olan kızlar hem gider hem ağlar.

» Cümlede pekiştirme ya da bağlama görevinde kullanılan da/de bağlacından sonra virgül kullanılmaz.

» Dili sadeleştirme çalışmaları da çok önemli.

» Metin içinde ınca / ince anlamına gelecek şekilde kullanılan mı / mi ekinden sonra virgöl kullanılmaz.

» Aç kaldı mı çok sinirli oluyordu.

» Şart ekinden sonra virgöl kullanılmaz. Sıralama hariç.

» Biraz sakın olursan olup biteni kavrayabilirsin.

Noktalı Virgöl (;)

⇒ Cümle içinde virgüllerle ayrılmış tür veya takımları birbirinden ayırmak için kullanılır.

» Erkek çocuklara Buğra, Taner, Aslan, Önder; kız çocuklara ise İrem, Çiçek, Zeynep, Gonca adları verilir.

⇒ Özneyi kendisinden sonraki ögelerden ayırmak ve anlam karışıklığına neden olmamak için kullanılır.

» Nesrin; Murat ve Hatice için güzel bir hediye almıştı. / Bu dönem romanları; zevksiz, anlaşılmaz, kusurluydu.

⇒ Ögeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için kullanılır.

» Sevinçten, heyecandan içi içine sığmıyor; bağılıyor, kahkahalar atıyordu. / At ölür, meydan kalır; yiğit ölür, şan kalır.

Uzun Çizgi (—)

⇒ Yazıda satır başına alınan konuşmaları göstermek için kullanılır. Buna konuşma çizgisi de denir.

» — Eski şehri gezdin mi? / — Cahit Sıtkı'nın evine gittin mi?

⇒ Tiyatro metinlerinde uzun çizgi, konuşanın adından sonra da konabilir.

» İslam Bey – Ben daha ölmedim. (Namık Kemal) / Beyefendi – Çiftlikte işleri bir düzene koyun!

⇒ Konuşmalar tırnak içinde verildiğinde uzun çizgi kullanılmaz.

» Arabamız tutarken Erciyes’in yolunu:
“Hancı dedim, bildin mi Maraşlı
Şeyoğlu’nu?” (Faruk Nafiz Çamlıbel)

İki Nokta (:)

⇒ Kendisiyle ilgili örnek verilecek cümlelerin sonuna konur.

» Millî edebiyat akımının temsilcilerinden bir kısmını sıralayalım: Ömer Seyfettin, Halide Edip Adıvar, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul

⇒ Kendisiyle ilgili açıklama yapılacak cümlelerin sonuna konur.

» Kendimi takdim edeyim: Meclis kâtiplerindenim. / Bu kararımın dayanak noktası şudur: Şirkete yabancı bir ortak alınırsa uluslararası pazarda kendimize yer bulabiliriz.

⇒ Edebî eserlerde konuşma bölümünden önceki ifadenin sonuna konur.

– Buğdayla arpadan başka ne biter bu topraklarda?
Ziraatçı sayar:

⇒ Karşılıklı konuşmalarda, konuşan kişiyi belirten sözlerden sonra konur.

» Bilge Kağan: Türklerim, işitin! /
Büyükanne: Bugünden sonra senin gibi bir torunum yok benim!

⇒ Matematikte bölme işareti olarak kullanılır.

» $90 : 3 = 30$, $120 : 2 = 60$

Üç Nokta (...)

⇒ Anlatım olarak tamamlanmamış cümlelerin sonuna konur.

» Tepelere doğru çıkıldıkça çam ağaçları, daha yukarılarda kar kümeleri, etrafta bahar kokusu ...

⇒ Kaba sayıldığı için veya bir başka sebepten dolayı açıkça yazılmak istenmeyen kelime ve bölümlerin yerine konur.

» Mirasının tamamını küçük oğlu A...’ye bırakmış ve diğer çocukları hiçbir şey alamamış. / İkide bir soru sorma bahanesiyle gelerek A... Hanım’a gülümsüyordu.

⇒ Alıntılarda başta, ortada ve sonda alınmayan kelime veya bölümlerin yerine konur.

» ... derken iki aşık yalının bahçesinde görüldü ancak onları görenler iki aşık değil de iki yabancı yan yanaymış gibi hissetti...

⇒ Sözü bir yerde kesilerek geri kalan bölümün okuyucunun hayal gücüne bırakıldığını göstermek veya ifadeye güç katmak için konur.

» Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz!

⇒ Ünlem ve seslenmelerde anlatımı pekiştirmek için konur.

⇒ Gölgeler yaklaştı. Bir adım kala onu kıyafetinden tanıdılar:

– Koca Ali... Koca Ali be!..

⇒ Karşılıklı konuşmalarda yeterli olmayan, eksik bırakılan cevaplarda kullanılır.

– Kimsin?

– Haydar ...

⇒ Ünlem ve soru işaretinden sonra üç nokta yerine iki nokta konulması yeterli olur.

» Gök ekini biçer gibi!.. / Nasıl da akşam oldu?..

Soru İşaretleri (?)

⇒ Soru anlamı taşıyan cümle veya sözlerin sonuna konur.

» Ne zaman tükenecek bu yollar, arabacı? /
Bu akşam nerede toplanıyoruz? / Sen de
kimsin?

⇒ Bilinmeyen, kesin olmayan veya şüpheyile karşılanan yer, tarih vb. durumlar için kullanılır.

» 1483 (?) yılında doğan Fuzuli, küçük yaşta Arapça ve Farsçayı öğrenmiştir. / Yunus Emre (Doğum yeri: ?) / Kayseri Malatya arasını arabayla bir buçuk saatte (?) almış.

⇒ Soru bildiren ancak soru eki veya sözü içermeyen cümlelerin sonuna konur.

» Gümrükteki memur başını kaldırdı:
– Adınız?

⇒ Soru ifadesi taşıyan sıralı ve bağlı cümlelerde soru işareti en sona konur.

» Çok yakından mı bu sesler, çok uzaklardan mı? / Bu kadar parayı kimden, nasıl temin ettin?

Kısa Çizgi (-)

⇒ Cümle içinde ara sözleri veya ara cümleleri ayırmak için ara sözlerin veya ara cümlelerin başına ve sonuna konur.

» Küçük bir sürü – dört inekle birkaç koyun – köye giren geniş yolun ağzında durmuştu.

⇒ Kelimelerin kökleri, gövdeleri ve eklerini birbirinden ayırmak için kullanılır.

» al-ış, dur-ak, gör-gü-süz-lük vb.

⇒ “arasında, ve, ile, ila, -den ...-e” anlamlarını vermek için kelimeler veya sayılar arasında kullanılır.

» Aydın-İzmir yolu, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı, Galatasaray-Fenerbahçe derbisi vb.

⇒ Cümle içinde sayı adlarının yinelenmesinde araya kısa çizgi konmaz.

» On on beş yıl geçti. / Üç beş kişi geldi.

Eğik Çizgi (/)

⇒ Dizeler yan yana yazıldığında aralarına konur.

» Yeşil pencereden bir gül at bana / Işıklarla dolsun kalbimin içi / Geldim işte mevsim gibi kapına / Gözlerimde bulut, saçlarımda çiğ

⇒ Adres yazarken apartman numarası ile daire numarası arasına ve semt ile şehir arasına konur.

» Altay Sokağı No: 21/6 Kurtuluş/ANKARA

⇒ Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur.

» 18 / 11 / 1969 , 08 / IX / 1986

⇒ Fizik, matematik vb. alanlarda birimler arası orantıları gösterirken eğik çizgi araya boşluk konulmadan kullanılır. Ayrıca eğik çizgi matematikte bölme işareti olarak kullanılabilir.

» g/sn (gram/saniye) , $140 / 35 = 4$

Tırnak İşareti (“”)

⇒ Başka bir kimseden veya yazıdan olduğu gibi aktarılan sözler tırnak içine alınır.

» Türk Dil Kurumu binasının yan cephesinde Atatürk’ün “Türk dili, Türk milletinin kalbidir, zihnidir.” sözü yazılıdır. / Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi’nde geçen “Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur.” ifadesi hepimizi gururlandırmıştı.

⇒ Cümle içerisinde eserlerin ve yazıların adları ile bölüm başlıkları tırnak içine alınır.

» Öğrenciler “Çanakkale Şehitlerine” adlı şiiri incelediler. / “Noktalama İşaretleri” bölümünde bazı istisnalar var.

⇒ Tırnak içindeki alıntının sonunda bulunan işaret (nokta, soru işareti, ünlem işareti vb.) tırnak içinde kalır.

» “İstanbul’a eş güzellikte dünyada bir şehir daha yoktur.” diyorlar.

⇒ Özel olarak vurgulanmak istenen sözler tırnak içine alınır.

» Yaşadığımız yüzyıl “teknolojinin hüküm sürdüğü bir asır” olacağı benziyor.

⇒ Tırnak içine alınan sözlerden sonra gelen ekleri ayırmak için kesme işareti kullanılmaz.

» Mevlana’nın “Mesnevi”sini okudunuz mu? / Yaşar Kemal’in “İnce Memed”i Türk edebiyatının klasiklerindendir.

Yay Ayraç ()

⇒ Cümledeki anlamı tamamlayan ve cümlenin dışında kalan ek bilgiler için kullanılır. Yay ayraç içinde bulunan ve yargı bildiren anlatımların sonuna uygun noktalama işareti konur.

» Anadolu kentlerini, köylerini (Köy sözünü de çekinerek yazıyorum.) geziyoruz.

⇒ Tiyatro eserlerinde ve senaryolarda konuşanın hareketlerini, durumunu açıklamak ve göstermek için kullanılır.

» İhtiyar – (Yavaş yavaş Kaymakam’a yaklaşır.) Ne oluyor beyefendi?

⇒ Özel veya cins isme ait ek, ayraçtan önce yazılır.

» Yunus Emre’nin (1240?-1320) ...

⇒ Bir söze alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırmak için kullanılan ünlem işareti yay ayraç içine alınır.

» Adam, çok akıllı (!) olduğunu öne sürüyor. / Oğlunun süper bir karne (!) getireceğini iddia ediyor.

Kesme İşareti (‘)

⇒ Özel adlara getirilen iyelik, durum ve bildirme ekleri kesme işaretiyle ayrılır.

» Kurtuluş Savaşı’nı, Osmanlı Devleti’ndeki, Çanakkale Boğazı’nın, Eski Çağ’ın vb.

⇒ Sonunda 3. tekil kişi iyelik eki olan özel ada, bu ek dışında başka bir iyelik eki getirildiğinde kesme işareti konmaz.

» Boğaz Köprümüzün güzelliği, Amik Ovamızın bitki örtüsü, Kuşadamımızdaki liman vb.

⇒ Özel adlara getirilen yapım ekleri, çokluk eki ve bunlardan sonra gelen diğer ekler kesme işaretiyle ayrılmaz.

» Türklük, Konyalı, Yakup Kadriler, Türkçenin vb.

⇒ Kişi adlarından sonra gelen saygı ve unvan sözlerine getirilen ekleri ayırmak için konur.

» Nihat Bey'e, Ayşe Hanım'dan, Mahmut Efendi'ye, Enver Paşa'ya...

⇒ Kısaltmalara getirilen ekleri ayırmak için konur.

» TBMM'nin, TDK'nin, BM'de, ABD'de, TV'ye vb.

⇒ Sayılara getirilen ekleri ayırmak için konur.

» 1985'te, 8'inci madde, 2'nci kat; 7,65'lik, 9,15'lik, 657'yle vb.

⇒ Belirli bir tarih bildiren ay ve gün adlarına gelen ekleri ayırmak için konur.

» Başvurular 17 Aralık'a kadar sürecektir. / 14 Nisan 2016 Perşembe'nin bizler için önemi büyüktür.

⇒ Bir ek veya harften sonra gelen ekleri ayırmak için konur.

» Evlenecek gençlerin a'dan z'ye tüm eşyaları şimdiden hazırdı.

Kurum, kuruluş, kurul ve iş yeri adlarına getirilen çekim ekleri kesme işaretiyle ayrılmaz.

- » Bakanlar Kurulunun kararı açıklandı.
- » İstanbul Üniversitesine kayıt yaptırdım.
- » Şirin Markette indirim var.

Ünlem İşareti (!)

⇒ Sevinç, kıvanç, acıma, korku, şaşma, usanma gibi duyguları anlatan cümle veya ibarelerin sonuna konur.

» Hava ne kadar da sıcak! / Bu kadarına da pes artık! / Vay haline, bu olaydan kurtulamaz artık!

⇒ Seslenme, hitap ve uyarı sözlerinden sonra konur.

Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri! / Ey Türk Gençliği! / Dur yolcu!

⇒ Ünlem işareti, seslenme ve hitap sözlerinden hemen sonra konulabileceği gibi cümlenin sonuna da konabilir.

» Arkadaş! Sana uğurlar olsun. / Arkadaş, sana uğurlar olsun!

⇒ Alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırılmak istenen sözden hemen sonra yay ayraç içinde ünlem işareti kullanılır.

» İsteseymiş tüm işleri bir günde bitirirmiş (!) ama ne yazık ki vakti yokmuş (!).

Köşeli Ayraç ([])

⇒ Ayraç içinde ayraç kullanılması gereken durumlarda yay ayraçtan önce köşeli ayraç kullanılır.

» Halikarnas Balıkçısı [Cevat Şakir Kabaağaçlı (1886-1973)] en güzel eserlerini Bodrum'da yazmıştır.

⇒ Kaynak olarak verilen kitap veya makalelerin künyelerine ilişkin bazı ayrıntıları göstermek için kullanılır.

» Reşat Nuri [Güntekin], Çalığışu, Dersaadet, 1922. / Server Bedi [Peyami Safa]

Tek Tırnak İşareti (")

⇒ Tırnak içinde verilen cümlenin içinde yeniden tırnağa alınması gereken bir sözü, ibareyi belirtmek için kullanılır.

» Edebiyat öğretmeni “Şiirler içinde ‘Han Duvarları’ gibisi var mı?” dedi ve Faruk Nafiz’in bu güzel şiirini okumaya başladı.

Denden İşareti (“)

⇒ Bir yazıda maddelerin sıralanmasında veya bir çizelgede alt alta gelen sözlerin ve sayıların tekrar yazılmasını önlemek amacıyla kullanılır.

a. Etken fiil	1. İşaret sıfatları
b. Edilgen ”	2. Soru ”
c. Dönüslü ”	3. Sayı ”
d. İşteş ”	4. Belgisizlik ”

6. ÜNİTE CÜMLE ÇEŞİTLERİ

Yüklemin Türüne Göre

Fiil Cümlesi

İsim Cümlesi

Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Kurallı Cümle

Devrik Cümle

Eksilteli Cümle

Anlamlarına Göre Cümleler

Olumlu Cümle

Olumsuz Cümle

Soru Cümlesi

Ünlem Cümlesi

Yapılarına Göre Cümleler

Basit Cümleler

Birleşik Cümleler

Sıralı Cümleler

Bağlı Cümle

Cümle Çeşitleri

Duyguları, düşünceleri ya da durumları yargı bildirerek anlatan söz ya da söz dizisine **cümle** denir.

Cümlenin varlığı, yargı bildiren çekimli bir fiil ya da ek fiille çekimlenmiş isim soylu sözcüğe bağlıdır.

Bu özellikleri sağlayan bir veya daha fazla sözcük cümleyi oluşturur

Yüklemin Türüne Göre

Fiil Cümlesi

Yüklemi çekimli bir fiilden oluşan cümlelere fiil (eylem) cümlesi denir.

Fiil Cümlesine Örnekler:

» Altın eli bıçak **kesmez**.

cümlesinde “kesmek” fiildir. Yükleme fiil olduğu için bu cümle yükleme göre fiil cümlesidir.

> Fiil cümlelerini “-mak, -mek” mastar ekini kullanarak belirleyebiliriz. Bildiğiniz gibi bu ek sadece fiille-re gelmektedir. O hâlde bir sözcüğe “-mak, -mek” getirebiliyorsak, o sözcük fiildir.

Örnekler:

» Az ateş çok odunu yakar.
cümlesini ele alalım.

Burada “yak-” yüklemdir. Yüklemin isim mi, fiil mi olduğunu anlamak için sözcüğe “-mak, -mek”ten uygun olanı getiriyoruz: “yakmak”. Anlamı olduğuna göre demek ki fiilmiş, öyleyse cümle de fiil cümlesidir.

İsim Cümlesi

Yüklemi ek eylemle çekimlenmiş bir isimden oluşan cümlelere isim (ad) cümlesi denir.

İsim Cümlesine Örnekler:

» Her işin başı sağlıktır.

“sağlıktır” sözcüğü, cümlenin yüklemine oluşturmıştır. “sağlık” sözcüğü isim olduğuna göre, cümle de yüklemnin çeşidine göre isim cümlesidir.

» Teyzesinin oğlu öğretmenmiş.

bu cümle de “mış” ek fiilini alarak yüklem olan “öğretmen” sözcüğü isim olduğu için isim cümlesidir.

Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Ögelerinin dizilişine göre cümleler de diyebileceğimiz bu tür cümlelerde yüklemi bulup yüklemün öge dizilişindeki yerine bakarız. Cümleyi, yüklemün yerine göre kurallı cümle veya devrik cümle olarak adlandırırız.

Kurallı Cümle

Yüklemi sonda olan cümlelere **kurallı cümle** denir.

Kurallı Cümlelere Örnekler:

» Bu filmi daha önce izlemiştim.
cümlesinde “izlemiştim” yüklemidir ve cümlemin sonunda yer almıştır. Cümle, yüklem sonda olduğu için kurallıdır.

- » Bu sabah çok erken kalktım.
- » Sınavlarımız haftaya başlayacak.
- » Kitap okumayı çok severim.

Devrik Cümle

Yüklemi sonda olmayan cümlelere **devrik cümle** denir.

Bu tür cümlelerde yüklem cümlenin başında, ortasında (sonu hariç), herhangi bir yerinde bulunabilir.

Devrik Cümlelere Örnekler:

» Göçebeler buraya kurarmış çadırlarını.

cümlesinde yüklem “kurarmış” sözcüğüdür. Bu sözcük görüldüğü gibi, cümlenin sonunda değildir. Yüklem sonda olmadığı için bu cümle yüklemnin yerine göre devrik cümledir.

» Açılan bir gülsün sen.

cümlesinde yüklem “açılan bir gülsün” sözleridir. Bu sözler cümlenin başında kullanılmıştır. Öyleyse bu, yüklemnin yerine göre devrik cümledir.

- » Hoyrattır bu akşamüstüler.
- » Bir kuş sesi gelir dudaklarından.

Yukarıdaki cümlelerde yüklemeler sonda değildir. Sonda olmadığı için de bu cümleler devrik demektir.

Eksiltili Cümle

Yüklemi olmayan cümlelere **eksiltili cümle** denir. Eksiltili cümlelerde yüklem olmadığı için anlam tamamlanmamıştır. Bu tür cümlelerin sonunda üç nokta (...) bulunur.

Eksiltili Cümlelere Örnekler:

- » Senin yanında ne dert, ne tasa...

cümlesinde yüklem yoktur ve sonunda üç nokta vardır. Bu cümlelerin tamamlanması için sonuna “var” yüklemine getirmemiz gerekiyor. Bu cümlede yüklem eksik olduğu için eksiltili cümledir.

- » Dağın tepesine çıktığınızda karşınızda uçsuz bucaksız bir ova...
- » Günün sonunda bir çay molası...

Anlamlarına Göre Cümleler

Olumlu Cümle

Herhangi bir eylemin yapıldığını veya yargının gerçekleştiğini anlatan cümlelere **olumlu cümle** denir.

Olumlu Cümle Örnekleri:

- » Kırtasiyeden kalem aldı.

cümlesinde “alma” eyleminin yapıldığı bildirilmiştir. Bu cümlede yargı gerçekleşmiştir. Bu nedenle cümle anlamına göre olumludur.

- » Arkadaşına güzel bir mektup yazdı.
cümlesinde “yazma” eyleminin yapıldığı, gerçekleştiği anlatılmaktadır. Bu, olumlu cümledir.

Olumsuz Cümle

Eylemin yapılmadığını, sözü edilen yargının bulunmadığını, gerçekleşmediğini anlatan cümlelere **olumsuz cümle** denir.

Olumsuz Cümle Örnekleri:

» Kırtasiyeden kalem almadı.

cümlesinde “alma” eyleminin yapılmadığı belirtilmiştir. Bu, olumsuzluk eki “-ma, -me” ile sağlanmıştır.

DİKKAT:Olumsuz cümleler yalnızca “-ma, -me” ekleriyle değil “yok, ne ... ne ..., değil” gibi sözcüklerle veya “-sız, -süz, -süz, -süz” gibi eklerle de yapılabilir.

Soru Cümlesi

Bir duyguyu, düşünceyi soru yoluyla anlatan veya soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümlelere **soru cümlesi** denir.

Soru Cümlesi Örnekleri:

» Sınav kaçta başlayacak?

cümlesinde soru anlamı vardır. Bu cümlede “sınavın başlama saati” sorulmuştur.

» Bu soruyu kim çözebilir?

cümlesinde soru anlamı vardır. “Kim” sözcüğü ile soruyu çözecek kişi öğrenilmek istenmiştir.

Ünlem Cümlesi

Bir korkuyu, bir sevinci, bir şaşkınlığı, bir coşkuyu, bir hayranlığı, vb. dile getiren cümlelere ünlem cümlesi denir.

Ünlem Cümlesi Örnekleri:

» “A, sen yine mi geldin?” cümlesinde şaşma,

» “Aman çukura düşmeyelim!” cümlesinde uyarma,

» “Yazık, çocuk annesiz kalmış!” cümlesinde acıma,

Yapılarına Göre Cümleler

Basit Cümleler

Tek yargı bildiren cümlelere **basit cümle** denir.

Basit cümleler tek yargı bildirdiğinden tek yüklemden oluşur. Bu yüklem, çekimli bir fiil ya da ek fiil almış isim soylu bir sözcük veya söz grubu olabilir. Basit cümlelerde, yüklem dışında, sözcük olarak fiilimsi (eylemsi) yer almaz.

Basit Cümle Örnekleri:

» Çömlekçi suyu saksıdan içer.

cümlesi yapısına göre basit cümledir. Çünkü bu cümle tek yargı bildirmekte ve tek cümleden oluşmaktadır.

» Akıl için yol birdir.

cümlesi yapısına göre basittir. Bu cümle yüklemi isim soylu olduğu hâlde tek yargı bildirmektedir. Bu nedenle yapıca basittir.

DİKKAT: Basit cümle kısa cümle demek değildir. Basit cümle tek yargı bildiren, tek yüklemi olan cümledir.

Örnek

» Eylül sonu ile ekim başlarında bu yaylalar şiddetli soğukların etkisine girerdi.
cümlesi de basit yapılıdır.

Yukarıdaki cümle uzun olmasına rağmen bir yargı bildirdiği ve bir yükleme sahip olduğu için yapıca basittir.

Birleşik Cümleler

Tek bir yüklemi ve bu yükleme bağlı en az bir yan cümlecisi bulunan cümlelere **birleşik cümle** denir.

Sıralı Cümleler

Basit ya da birleşik yapılı birden fazla cümlenin birbirine virgül (,) veya noktalı virgülle (;) bağlanması sonucu oluşturulan cümlelere **sıralı cümle** denir.

Sıralı cümlelerin en az iki yüklemi vardır.

Sıraları Cümlelere Örnekler:

» Demir ıslanmaz, deli uslanmaz.

cümlesi “ıslanmaz” ve “uslanmaz” yüklemelerinden oluşmuştur. Bu yüklemeler virgülle birbirine bağlandığı için sıralı cümledir.

Bağlı Cümle

Aralarında anlam ilgisi bulunan basit veya birleşik cümlelerin bağlaçlarla birbirine bağlanmasıyla oluşan cümlelere **bağlı cümle** denir.

Bağlı cümleler “ama, fakat, yalnız, ve, veya, ne...ne..., hem...hem...” gibi bağlaçlarla oluşturulur.

Bağlı Cümlelere Örnekler:

» Hem çalışıyorum hem okuyorum.

*cümlesi “hem... hem...” bağlacı
“çalışıyorum” ve “okuyorum” yüklemelerini
birbirine bağladığı için bağlı cümledir.*

» Çok çalıştı, fakat başaramadı.

*cümlesinde “fakat” bağlacı “çalıştı” ve
“başaramadı” yüklemelerini birbirine
bağladığı için bu, bağlı cümledir.*

7.ÜNİTE SÖZCÜK TÜRLERİ

İsim (Ad)

Varlıkları ve kavramları karşılayan sözcüklere **isim** denir.

Çiçekleri vazoya yerleştirdim.

Bu cümlede “çiçek, vazo” sözcükleri birer varlığı karşıladığı için addır.

Hüzün ve sevinç bir arada yaşanır burada.

Bu cümlede “hüzün, sevinç” sözcükleri birer kavramı karşıladığı için addır.

Adları çeşitli yönlerden inceleyebiliriz:

A) Varlıklara Verilişlerine Göre Adlar

Tr (cins) Adı:

Aynı türden varlıkları karşılayan sözcüklerdir.

şehir, ülke, dil, nehir, kitap, insan...

Özel Ad:

Bir tür içinde sadece tek bir varlığı karşılayan sözcüklerdir.

Ankara, Türkiye, İngilizce, Kızılırmak, alıkuşu, Ahmet...

Eylül, edebiyatımızda ilk psikolojik romandır.

Bu cümlede “roman” sözcüğü, bir yazınsal türü karşıladığı için tür adı; “Eylül” ise roman türünün içinde tek olan bir yapıtı karşıladığı için özel addır.

Şehirlerimiz içinde İstanbul'un ayrı bir önemi vardır.

Bu cümlede “şehir” sözcüğü, bir yerleşim birimini karşıladığı için tür adı; “İstanbul” ise yerleşim birimleri içinde tek olan bir şehri karşıladığı için özel addır.

Not: “Güneş, ay, dünya” sözcükleri, astronomi, coğrafya terimi olarak kullanıldığında özel addır. Diğer kullanımlarda ise tür adıdır.

Mars, Dünya'ya göre Güneş'e daha yakındır.

Bu cümlede “Dünya” ve “Güneş” sözcükleri terim olarak kullanıldığından özel addır.

O kazadan sonra dünyası karardı.

Doktor, güneşte fazla kalmamasını istedi.

Bu cümlelerde “dünya” ve “güneş” sözcükleri tür adıdır.

B) Varlıkların Sayılarına Göre Adlar

Tekil Ad:

Sayıca bir varlığı karşılayan adlardır.

ağaç, bulut, sevgi, mevsim

Çoğul Ad:

Sayıca birden fazla varlığı karşılayan adlardır.

Çoğul ad, tekil adlara çoğul eki (-ler, -lar) getirilerek yapılır.

ağaçlar, bulutlar, sevgiler, mevsimler

Topluluk Adı:

Çoğul eki almadan, birden fazla varlığın bir araya gelerek oluşturduğu grupları karşılayan adlara denir.

ordu, halk, sürü, kurul, takım, komisyon...

Bir yazar, toplumun sorunlarına sırt çeviremez.

Bu cümlede “yazar” sözcüğü, sayıca bir varlığı karşıladığı için, tekil ad; “sorunlar” sözcüğü, “-ler, -lar” çoğul ekini alarak birden fazla kavramı karşıladığı için, çoğul ad; “toplum” sözcüğü, bir arada yaşayan insanlardan oluşan grubu karşıladığı için, topluluk adıdır.

Not: Bazı adlar, topluluk adı olarak kullanılabildiği gibi, tekil ad olarak da kullanılabilir. Bunları ayırt etmek gerekir.

Meclis, yeni dönem için yarın toplanacak.

Meclis, yarın boyanacak.

Bu cümlelerin birincisinde “meclis” bir grubu karşıladığı için topluluk adı, ikincisinde ise bir yeri, mekânı karşıladığı için tekil addır.

C) Varlıkların Oluşuna Göre Adlar

Somut Ad:

Beş duyudan en az birisiyle hissedebildiğimiz varlıkları karşılayan sözcüklerdir.

çiçek, ağaç, bulut, ses, hava, koku, rüzgâr...

Soyut Ad:

Beş duyuyla hissedemediğimiz; ama var olduklarını kabullendiğimiz kavramları karşılayan sözcüklerdir.

mutluluk, sevgi, akıl, ruh, melek, heyecan, korku...

*Her yazar, sevinçlerini, üzüntülerini
insanlarla paylaşmak için yapıt ortaya koyar.*

Bu cümlede “insan” ve “yapıt” sözcükleri, beş
duyudan en az biriyle varlıkları
hissedilebildiği için somut ad; “sevinç” ve
“üzüntü” sözcükleri, beş duyudan hiçbirisiyle
varlıkları hisse- dilemediği için soyut addır.

Not: Somut anlamlı bir sözcük, anlam
genişlemesi yoluyla soyut anlam kazanabilir.

Ağacın gölgesinde dinlendik.

O, her zaman babasının gölgesinde kaldı.

Birinci cümledeki “gölge” sözcüğünün somut
anlamlı bir ad olduğunu görüyoruz. İkinci
cümledeki “gölge” sözcüğü “ikinci planda
kalınan bir durum”u karşıladığı için soyut
anlamlı bir addır.

Zamir (Adıl)

Adların yerini çeşitli yönlerden tutan sözcüklerdir.

İzmir’de doğdum; ama yıllardır oraya gitmedim.

Bu cümlede, “İzmir” adını tekrar etmemek için, bu adın yerine kullanılan “ora” sözcüğü adıldır.

Bunu ona kim verdi?

Bu cümlede “bu, o, kim” sözcüklerinin yerine ad getirilebilir. (Kitabı Ali’ye Ahmet verdi.) “Bu, o, kim” sözcükleri, “kitap, Ali, Ahmet” adlarının yerini tuttuğu için adıl görevindedir.

Adıllar, adların yerini tutma özelliklerine göre şu şekilde gruplandırılır:

1. Kişi Adılı

2. Dönüştülük Adılı

3. İşaret Adılı

4. Belgisiz Adıl

5. Soru Adılı

6. İlgı Adılı

1. Kişi Adılı

İnsan adlarının, yani kişilerin yerini tutan adıllardır. Türkçedeki kişi adıları şunlardır:

Ben I. tekil kişi adılı

Sen II. tekil kişi adılı

O III. tekil kişi adılı

Biz I. çoğul kişi adılı

Siz II. çoğul kişi adılı

Onlar III. çoğul kişi adılı

Bu adılar, cümlelerde çeşitli çekim ekleri olarak kullanılabilir.

Benim onu tanıdığımı söylemişsin.

Bu cümlede “benim, onu” sözcükleri kişi adıdır.

Öğretmenimiz bana ve sana dün derse gelmediğimiz için kızmış.

Bu cümlede, yaklaşma durumu ekini (-e, -a) alan I. ve II. tekil kişi adılı olan “ben” ve “sen” sözcükleri “bana” ve “sana” biçimine dönüşmüştür.

2. Dönüştülük Adılı

Dönüştülük adılı, “kendi” sözcüğüdür. Dönüştülük adılı, iyelik eki olarak kullanılabilir:

*Kendi – m Kendi – n Kendi – si Kendi – miz
Kendi – niz Kendi – leri*

Dönüşlölük adılı, kişi adılının yerine kullanılabilđi gibi, kişi adılarıyla birlikte, cümleye pekiştirme anlamı katacak şekilde de kullanılabilir.

Bu soruyu kendim çözdüm.

Bu soruyu ben kendim çözdüm.

Birinci cümlede “kendim” sözcüğü I. tekil kişiyi belirtecek şekilde, kişi adılının yerine; ikinci cümlede kişi adılıyla (ben) birlikte, cümleye pekiştirme anlamı katacak şekilde kullanılmıştır.

3. İşaret Adılı

İşaret anlamı taşıyan ve adların yerini işaret yoluyla tutan sözcüklerdir.

bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar, bura(sı), şura(ya), ora(da), öteki, beriki...

Pek kitap okumam; ama onu daha önce okumuştum.

Bu cümlede, “onu” sözcüğü işaret yoluyla “kitap” adının yerine kullanıldığından, işaret adılıdır.

Gömlekleri sen al, şunu da Ali’ye ver. Ötekini alsan daha iyi olacak.

Bu cümlelerde “şunu, ötekini” sözcükleri, işaret anlamı taşıyarak bir varlığı karşıladığı için işaret adılıdır.

Biz buraya iki yıl önce gelmiştik.

Bu cümlede “buraya” sözcüğü, bir yer, mekân adının yerine geçtiği için işaret adılıdır.

Not: “O” ve “onlar” sözcükleri, Türkçede hem işaret adılı hem kişi adılı olarak kullanılabilir. Bu sözcükler, insan için kullanılırsa kişi adılı; insan dışındaki varlıklar için kullanılırsa işaret adılı olur.

Onları toplantıya davet etmelisin. Onları bir hafta içinde postaya vermelisin.

Birinci cümlede “onları” sözcüğü, insan için kullanıldığından kişi adılıdır. İkinci cümlede ise, insan dışındaki varlıklar için kullanıldığından işaret adılıdır.

İşaret adılları içinde bu durum, sadece bu iki sözcük için geçerlidir. Diğer işaret adılları (bu, şu, bunlar, şunlar, öteki...) insan için de kullanılsa, adıl olduklarında her zaman işaret adılıdır.

Orhan’ın değil, bunun sorusuna cevap vermeliydin.

4. Belgisiz Adıl

Adların yerini kesin olmayacak biçimde tutan adıllardır.

biri, birisi, birçoğu, birkaçı, bazısı, başkası, herkes, hepsi, hiçbirisi, hiç kimse, kimi, kimisi, çoğu, şey...

Senin yerine başkası nöbet tutsun.

Bu cümlede, “sen” adılı, belli bir kişiyi karşılarken, “başkası” sözcüğü, karşıladığı kişi kesin olarak belirtilmediğinden, belgisiz adıldır.

Birkaçımız, taşınan komşumuza yardım ettik.

Bu cümlede, “birkaçımız” sözcüğü, sayıca bir belirsizlik anlamı taşıyıp karşıladığı kişiler kesin olarak belirtilmediğinden, belgisiz adıldır.

Herkes bu konuya çalışsın.

Soruların bazıları gerçekten çok zordu.

Bu soruları kimse çözememiş.

O, işlerini titizlikle yapan birisidir.

Kimileri bu tür romanları daha çok seviyor.

Bu cümlelerde, “herkes, bazıları, kimse, birisi, kimileri” sözcükleri, karşıladıkları kişiler kesin olarak belirtilmediğinden, belgisiz adıdır.

5. Soru Adılı

Adın yerini soru yoluyla tutan sözcüklerdir. Soru adılının cevabı, bir ad ya da başka bir adıdır.

Kim (kime, kimi, kimde, kimden, kimler...) Ne (neyi, neye, neler, nesi, neyin...) Nere (nerede, nereden, neresi, nereyi...) Hangisi (hanginiz, hangimiz, hangileri...) Kaçı (kaçıncısı, kaçınız, kaçımız...)

Beni dün akşam kim aradı?

Bu cümlede, “kim” sözcüğü, soru anlamı taşımaktadır ve yerine cevap olarak bir ad gelebilmektedir. “Seni dün akşam arkadaşın aradı.” cevabında görüldüğü üzere “arkadaş” adı, “kim” sözcüğünün yerine cevap olarak gelebilmektedir.

Bana çarşıdan ne aldın? (gömlek)

Bütün bunları kimden duydun? (Ali'den)

Buranın neyi meşhur? (findığı)

Geçen yaz, nereyi gezdin? (Konya'yı)

Bu tablolardan hangisini beğendin? (şunu)

Kalemlerin kaçını sana verdi? (üçünü)

Not: Soru adıları, cümlelerde her zaman soru anlamı taşımaz; fakat bu sözcükler yine de soru adılıdır.

Onun nereye gideceğini bilmiyorum.

Bu cümlede “nereye” sözcüğü cümleye soru anlamı katmamıştır; ama yine de görevce soru adılıdır.

6. İlgî Adılı (-ki)

İlgî eki olan “-ki” bir adın yerine geçerse ilgî adılı olur.

Ahmet’in çantası okulda kalmış, Ali’ninki nerede?

Bu cümleden “-ki” ekinin, tamlanan durumundaki “çanta” adının yerini tuttuğu anlaşılmaktadır.

İlgî zamiri “-ki”, mutlaka tamlayan ekinden (-ın, -in, -un, -ün, -im) sonra gelir.

Onunki, seninki, benimki, bizimki...

Antalya'nın denizi Muğla'ninkinden güzeldir.
(deniz)

Bizim okul sizinkinden daha başarılı.
(okulunuz)

Bizimki yine okuldan sonra parka gitmiş.
(çocuk)

Sıfat (Önad)

Adları niteleyen veya belirten sözcüklerdir.

Bir sözcüğün sıfat olabilmesi için adın önüne gelerek onu nitelemesi veya belirtmesi gerekir.

Yaşlı adam, pazar çantasını titrek elleriyle tutuyordu.

Yemekte bu masaya dört kişi oturacak.

Kazancının yarısını fakir öğrencilere veriyormuş.

Bu cümlelerde “yaşlı” sözcüğü “adam” adının, “titrek” sözcüğü “el” adının niteliğini gösterdiği için; “bu” sözcüğü “masa” adını işaret yoluyla, “dört” sözcüğü ise “kişi” adını sayı yoluyla belirttiği için sıfattır. Son cümlede “fakir” sözcüğü, “öğrenci” adının niteliğini gösterdiği için sıfattır.

Sıfatlar, iki ana gruba ayrılır:

1. Niteleme Sıfatları

2. Belirtme Sıfatları

a. İşaret Sıfatı

b. Sayı Sıfatı

– Asıl Sayı Sıfatı

– Sıra Sayı Sıfatı

– Üleştirme Sayı Sıfatı

– Kesir Sayı Sıfatı

c. Belgisiz Sıfat

d. Soru Sıfatı

1. Niteleme Sıfatları

Bir adı; durum, şekil, biçim, renk yönüyle niteleyen sözcüklerdir. Niteleme sıfatları, ada sorulan “Nasıl?” sorusunun cevabı olan sözcüklerdir.

Küçük çocuk bizi görünce yanımıza geldi.

Gökyüzünü aniden kapkara bulutlar kaplamıştı.

Bu cümlelerde “küçük” ve “kapkara” sözcükleri, önüne geldiği adların nasıl olduğunu gösterdiği için niteleme sıfatıdır. Bu sözcüklerin, niteledikleri ada sorulan “Nasıl?” sorusuna cevap olduklarına dikkat edelim:

Nasıl çocuk? (küçük çocuk)

Nasıl bulutlar? (kapkara bulutlar)

Bu yolun sonunda eski bir ev vardı.

Yol kenarları, kurumuş yapraklarla doluydu.

Annem, sabahları tatlı bir sesle bizi uyandırırdu.

Kahvaltıda güzelim böreklerden bolca yemiştim.

Bu cümlelerde, “eski” sözcüğü, “ev” adının niteliğini; “kurumuş” sözcüğü, “yaprak” adının niteliğini; “tatlı” sözcüğü, “ses” adının niteliğini; “güzelim” sözcüğü, “börek” adının niteliğini gösterdiği için niteleme sıfatıdır

2. Belirtme Sıfatları

Adları işaret, sayı, soru, belgisizlik yönüyle belirten sıfatlardır.

a. İşaret Sıfatı

Adları işaret yönüyle belirten, onlara işaret eden sözcüklerdir.

bu, şu, o, öteki, beriki, öbür

Bu kitabı senin için aldım.

Arkadaşlarım öteki otobüse binmiş.

Belediye, geçen yıl şu yolu asfaltladı.

Bu cümlelerde geçen “bu, öteki, şu, o, öbür” sözcükleri, önündeki adları, işaret yönüyle öteki varlıklardan ayırıp belirttiği için işaret sıfatıdır.

Not: İşaret sıfatlarından sonra virgül (,) kullanılmaz. Bu sözcüklerden sonra virgül (,) kullanılırsa bu sözcükler, adıl olur.

O kitabı daha önce okumuş.

O, kitabı daha önce okumuş.

Bu cümlelerin birincisinde “o” sözcüğü “kitap” adını belirttiği için işaret sıfatı; ikincisinde “o” sözcüğü bir varlığı karşıladığı için adıldır.

“Bu, şu, o, öteki, beriki, öbür” sözcükleri aynı zamanda işaret adıdır. Eğer bu sözcükler, önündeki bir adı işaret ederek belirtiyorsa işaret sıfatıdır. Adın yerini işaret yoluyla tutuyorsa işaret adıdır.

Bu ev, çok güzelmiş.

Bu, çok güzelmiş.

Bu cümlelerin birincisinde “bu” sözcüğü “ev” sözcüğünü işaret ederek belirttiği için işaret sıfatıdır. İkinci cümlede ise “bu” sözcüğü “ev” adının yerini tuttuğu için işaret adılıdır.

İşaret sıfatları her zaman yalın halde bulunur. Çekim eki aldığıında işaret adılı olur.

Annem öteki halıyı yıkamak için dışarı çıkarmış.

Annem ötekini yıkamak için dışarı çıkarmış.

Bu cümlelerin birincisinde, “öteki” sözcüğü “halı” adını işaret ederek belirttiği için işaret sıfatıdır. İkinci cümlede “ötekini” sözcüğü, “halı” sözcüğü söylenmeden, işaret yoluyla “halı” sözcüğünün yerine geçtiğinden işaret adılıdır.

b. Sayı Sıfatı

Varlıkların sayılarını gösteren, onları sayı yönüyle belirten sözcüklerdir.

Asıl Sayı Sıfatı

Varlıkların sayılarını kesin olarak belirten sözcüklerdir. Ada sorulan “kaç” sorusunun cevabıdır.

Üç gün önceki toplantıya altı kişi katılmış.

Babam bir ay sonra yurtdışından gelecek.

Bu cümlelerde “üç, altı, bir” sözcükleri, “gün, kişi, ay” adlarının sayısını belirttiği için, asıl sayı sıfatıdır.

Sıra Sayı Sıfatı

Varlıkların sırasını gösteren sözcüklerdir. Sayılara “-ncı, -nci, -ncu, -ncü” ekleri getirilerek oluşturulur. Ada sorulan “kaçıncı” sorusunun cevabıdır.

Bu derste on beşinci sayfayı okuyacağız.

Sınavdaki yedinci soruyu çözememiş.

Bu cümlelerde “on beşinci, yedinci” sözcükleri “sayfa, soru” adlarının sırasını belirttiği için, sıra sayı sıfatıdır.

Üleştirme Sayı Sıfatı

Varlıkları sayıca bölümlere ayıran, paylaşma anlamı veren sözcüklerdir. Sayılara “-er, -ar” eki getirilerek oluşturulur. Ada sorulan “kaçar” sorusunun cevabıdır.

Sınavda her branştan onar soru soruldu.

Öğrencilerden altışar kitap okumaları istendi.

Bu cümlelerde “onar, altışar” sözcükleri, “soru, kitap” adlarının paylara ayrıldığını belirttiği için, üleştirme sayı sıfatıdır.

Kesir Sayı Sıfatı

Varlıkların parçalarının, bütüne olan oranlarını gösteren sıfatlardır.

Şirketin üçte iki hissesi ona aitmiş.

Bir öğünde yarım ekmek yiyordu.

Bu cümlelerde “üçte iki, yarım” sözcükleri, “hisse, ekmek” adlarının bütüne olan oranlarını belirttiği için, kesir sayı sıfatıdır.

c. Belgisiz Sıfat

Adları belirtirken kesinlik bildirmeyen sıfatlardır.

bir, birkaç, birçok, çoğu, kimi, bazı, bütün, tüm, başka, birtakım, her, hiçbir, herhangi...

Elbet bir gün sen de anlarsın beni.

Bu konuyla ilgili birkaç kitap okumuştum.

Bu cümledeki “bir, birkaç” sözcüğü “gün, kitap” adını, sayı yönüyle; ama kesin olmayacak biçimde belirtmiştir. Dolayısıyla, “birkaç” sözcüğü belgisiz sıfattır.

İçerideki bazı masaları dışarıya taşıyalım.

Sanatçı, birçok tablosunda İstanbul’u konu ediniyor.

Yazarın başka romanlarını da okudum.

Hiçbir öğrenci öğretmenini üzmemek istemez.

Lisedeyken, okuduğum her kitabın özetini çıkarırdım.

Bu cümlelerde “bazı” sözcüğü, “masal” adını; “birçok” sözcüğü, “tablo” adını; “başka” sözcüğü, “roman” adını; “hiçbir” sözcüğü, “öğrenci” adını; “her” sözcüğü, “kitap” adını kesinlik bildirmeden belirttiği için belgisiz sıfattır.

Not: “Kimi, çoğu ” sözcükleri, hem belgisiz adıl hem belgisiz sıfat olarak kullanılabilir.

Fuarda kimi kitaplar pahalı, kimi ise ucuzdu.

Bu cümlede, birinci “kimi” sözcüğü “kitaplar” sözcüğünü belirttiği için belgisiz sıfattır; ikinci “kimi” sözcüğü ise, kitapların yerini tuttuğu için belgisiz adıldır.

Çoğu öğretmen törene yetişemedi; ama öğrencilerin çoğu törene katıldı.

Bu cümlede, birinci “çoğu” sözcüğü “öğretmen” sözcüğünü belirttiği için belgisiz sıfattır; ikinci “çoğu” sözcüğü ise, öğrencilerin bir kısmının yerine geçtiği için belgisiz adıldır.

“Bir” sözcüğü, hem belgisiz sıfat hem sayı sıfatı olarak kullanılabilir. “Bir” sözcüğünün yerine başka sayı getirilebiliyorsa, “bir” sözcüğü sayı sıfatıdır.

“Bir haftada iki kitap okumuş.”

Bu cümledeki “bir” sözcüğü, sayı sıfatıdır; çünkü yerine “iki” veya “üç” gibi başka bir sayı getirilebilmektedir.

“Ali, dürüst bir insandır.”

Bu cümlede “bir” sözcüğünün yerine başka bir sayı getirilememektedir; çünkü bu cümlede “bir” sözcüğü “herhangi bir” anlamına gelmektedir ve belgisiz sıfattır.

d. Soru Sıfatı

Adları soru yoluyla belirten, yani adları anlamca tamamlayan soru sözcükleridir. Soru sıfatlarının cevabı yine sıfattır.

nasıl, kaç, kaçınıcı, kaçır, hangi, ne kadar, ne Sen, tatilde kaç kitap okumuştun?

Bu cümlede, “kaç” soru sözcüğünün “kitap” adını belirttiğini görüyoruz. Bu soru sözcüğüne verilebilecek “beş kitap” cevabının sıfat olması, bize, bu soru sözcüğünün de sıfat olduğunu gösterir.

Hangi yoldan gitmemizi tavsiye ediyorsun?

Bu cümlede, “hangi” soru sözcüğünün “yol” adını belirttiğini görüyoruz. Bu soru sözcüğüne verilebilecek “şu yol” cevabının sıfat olması, bize, bu soru sözcüğünün de sıfat olduğunu gösterir.

Köyde nasıl bir evde oturuyordunuz?

Orada ne kadar para harcamış?

Vergi dairesi, binanın kaçınıcı katında bulunuyor?

Arkadaşların bize ne gün gelecek?

Bu oyunda takımlar kaçır kişiden oluşuyor?

Bu cümlelerde geçen “nasıl, ne kadar, kaçınıcı, ne, kaçır” sözcükleri; önündeki sözcükleri soru yönüyle belirttiği ve bu sözcüklere verilen cevaplar sıfat olduğu için soru sıfatıdır.

Not: “Hangisi, kaçır” soru adlarıyla “hangi, kaçır” soru sıfatlarını birbirine karıştırmamak gerekir.

Hangi soru daha zordu? Hangisi daha zordu?

Bu cümlelerde “hangi” sözcüğü “soru” adını belirttiği için soru sıfatı; “hangisi” sözcüğü, bir adın yerini soru yoluyla tuttuğu için soru adıdır.

Kaç öğrenci gelmedi.

Öğrencilerin kaç gelmedi.

Cümlelerde “kaç” sözcüğü “öğrenci” adını belirttiği için soru sıfatı; “kaçı” sözcüğü, bir sayı adının yerini soru yoluyla tuttuğu için soru adılıdır.

Not: Bir ad, hem niteleme hem belirtme sıfatı olabilir.

O, yeni bir araba almış.

Bu küçük köyde konaklamaya karar verdik. Birinci cümlede “yeni” niteleme sıfatıyla “bir” belgisiz sıfatı, “araba” adının sıfatı olarak; İkincide “bu” işaret sıfatıyla “küçük” niteleme sıfatı, “köy” adının sıfatı olarak kullanılmıştır.

Sıfatlar, adılları da niteleyebilir.

Ahmet, gerçekten dürüst birisidir.

O, her zaman deneyimli kimselerle çalışır.

Bu cümlelerin birincisinde “dürüst” sıfatı “birisi” adılını nitelemektedir. İkinci cümlede “deneyimli” sıfatı, “kimse” adılını nitelemektedir.

Not: İlgî eki (-ki), yer ve zaman bildiren sözcüklerden sonra gelip eklendiği sözcüğü sıfat yapar.

Sınıftaki öğrenciler dışarı çıkmış.

Yarınki sınava hazır mısın?

Bu cümlelerde “sınıf” sözcüğü, ilk önce bulunma durumu (-de, -da, -te, -ta) ekini alıp ardından sıfat yapan “-ki” ekini alarak önündeki “öğrenciler” adını; “yarın” sözcüğü, sıfat yapan “-ki” ekini alarak önündeki “sınav” adını belirttiği için sıfat görevindedir.

Adlaşmış Sıfat

Niteleme sıfatları, çekim eki alarak veya almadan niteledikleri ismin yerini tutacak şekilde kullanılabilir. Bu sözcüklere “adlaşmış sıfat” denir.

İhtiyar adam yine parkta oturuyordu.

İhtiyar, yine parkta oturuyordu.

Birinci cümlede “ihtiyar” sözcüğü, “adam” adını niteleyen bir niteleme sıfatıdır. İkinci cümlede ise, “ihtiyar adam” tamlamasındaki “adam” sözcüğü düşmüş, “ihtiyar” sözcüğü hem adın yerine geçmiş hem nitelik bildirmiştir, yani adlaşmış sıfat olmuştur.

Manav, kasalardaki çürükleri çöpe atıyordu.

Bu cümlede “çürükleri” sözcüğü, “meyve” adını nitelerken, çekim eki alarak hem “meyve” adının yerine geçmiş hem de nitelik bildirerek adlaşmış sıfat olmuştur.

Öğretmenimiz bu görev için sınıftan gönüllüler seçti.

Bu cümlede “gönüllüler” sözcüğü, “öğrenci” adını nitelerken, çekim eki alarak hem “öğrenci” adının yerine geçmiş hem de nitelik bildirerek adlaşmış sıfat olmuştur.

Bizim kurnaz yine birisini kandırmış.

Bu cümlede “kurnaz” sözcüğü, bir kişiyi nitelerken, çekim eki almadan hem nitelediği kişinin yerine geçmiş hem de nitelik bildirerek adlaşmış sıfat olmuştur.

Not: Türkçede meslek adları ve bazı adlar, sıfat olarak kullanılabilir. Bu sözcükleri, adlaşmış sıfatlarla karıştırmamak gerekir.

Yönetici insanlar, insan ilişkilerinde başarılıdır.

Yöneticiler, insan ilişkilerinde başarılıdır.

Bu cümlelerin birincisinde “yönetici” sözcüğü, “insanlar” adını nitelediği için sıfat görevindedir. İkinci cümledeki “yöneticiler” sözcüğü ad olarak kullanılmıştır; ama adlaşmış sıfat değildir.

Futbolcular, disiplinli kişilerdir.

Yarın ailece yazlığa gideceğiz.

Bu cümlelerde geçen “futbolcu, yazlık” sözcükleri gerektiğinde sıfat olabildiği halde (futbolcu kişiler, yazlık ev) bu cümlede ad olarak kullanılmıştır; ama adlaşmış sıfat değildir.

Not: Adlaşmış sıfattan sonra bir ad geldiğinde anlam karışıklığı ortaya çıkıyorsa bu adlaşmış sıfattan sonra virgül (,) getirilir.

Hasta, çocuğu yanına çağırdı.

Bu cümlede “hasta” sözcüğü bir kişiyi karşılayarak adlaşmıştır. Bu sözcükten sonra “çocuk” adı geldiğinde virgöl konulmazsa “hasta” sözcüğü “çocuk” adının sıfatı olmaktadır. Bu yüzden “hasta” sözcüğünün adlaşmış sıfat olması için bu sözcükten sonra virgöl (,) konmalıdır.

Unvan Sıfatı

Kişilerin meslek, rütbe, makam gibi sosyal statülerini belirten sözcüklerdir. Unvan sıfatları, adların önüne de sonuna da gelebilir.

Yüzbaşı Cemil, Hakkı Çavuş, Hatice Teyze, Naciye Hanım...

Dün Doktor Kemal Bey bize geldi.

Bu cümlede “Doktor, Bey” sözcükleri; beraber kullanıldıkları “Kemal” özel adını belirttiğı için unvan sıfatıdır.

Ayşe Hemşire, hastalarla yakından ilgilendi.

Bu cümlede “Hemşire” sözcüğü; beraber kullanıldığı “Ayşe” özel adını belirttiği için unvan sıfatıdır.

Not: Özel adla birlikte kullanılmayan unvan sözcükleri, küçük harfle başlar ve unvan sıfatı görevinden çıkar.

Dün doktor, hastaneye uğramamış.

Bu cümlede “doktor” sözcüğü özel bir adla birlikte kullanılmadığı için unvan sıfatı değildir ve bu yüzden küçük harfle başlar.

Özel bir adla kullanılan; ama akrabalık ilişkisi belirten unvan sözcükleri, küçük harfle başlar ve unvan sıfatı görevinden çıkar.

Salih, bugün Ayşe teyzesine gidecekti.

Bu cümlede “teyze” sözcüğü özel bir adla birlikte kullanıldığı halde akrabalık anlamı taşıdığı için unvan sıfatı değildir ve bu yüzden küçük harfle başlar.

Sıfatlarda Küçültme

Sıfat olan sözcüğün anlamında küçültme ya da daralma, “-cik,-ce, (-1)msı, (-1)mtırak” ekleri ile yapılır.

Bu eklerin getirilmesi ile oluşan sıfatlara küçültme sıfatları denir.

“Küçük bir evleri vardı.”

cümlesinde “küçük” sıfattır ve kendinden sonra gelen ismin niteliğini belirtmektedir.

“Küçücük evleri vardı.”

cümlesinde “-cik” eki almış “küçücük” sözcüğü de niteleme sıfatıdır. Buradaki “küçücük” sözcüğün “küçük” sözcüğünden farkı, eklendiği ismin anlamında küçültme yapmış olmasıdır.

Küçük ev – küçücük ev

“Ekmek ayvasının ekşimsi bir tadı vardı.”

“Üzerine mavimtırak bir ceket giymişti.”

“Masada kalınca bir kitap duruyordu.”

Yukarıdaki cümlelerdeki altı çizili sözcükler küçültme sıfatıdır.

Sıfatlarda Pekiştirme

Sıfatlarda pekiştirme, yani anlamın kuvvetlendirilmesi iki şekilde yapılır:

Sıfat olan sözcüğün ünlüye kadarki ilk hecesi alınır, daha sonra “m, p, r, s” harflerinden uygun olanı getirilir. En son da sıfat olan sözcük tekrar yazılır.

“temiz” sözcüğü üzerinde uygulayalım:

Te – r – temiz = tertemiz

“Çocuklar bembeyaz elbiseler giymişlerdi.”

“Dümdüz yolda ilerliyorduk.”

“Şöyle yemyeşil çimenlerin üzerine uzansam!”

cümlelerinde altı çizili sözcükler pekiştirme sıfatıdır.

Sıfat olan sözcüğün tekrar edilmesi ile yapılır. Örneğin “çeşit” sözcüğünü ele alalım. Bu sözcük tekrar ederek bir ismi nitelediğinde pekiştirme sıfatı olur:

“Çeşit çeşit meyveler vardı masada.”

Bu cümlede altı çizili sözler pekiştirme sıfatıdır.

“Bahçede uzun uzun ağaçlar vardı.”

“Derin derin ırmaklar aşarak geldik.”

cümlelerindeki altı çizili sözler pekiştirme sıfatıdır.

Sıfatlarda Derecelendirme

Sıfatlarda derecelendirme “pek, çok, daha, en...” gibi sözcüklerle yapılır.

“*Kardeşin onlardan daha akıllı biri.*” cümlesinde “daha” sözcüğü üstünlük,

“*En güzel kitap buydu.*” cümlesinde “en” sözcüğü en üstünlük,

“*Çok güzel çiçekleri vardı.*” cümlesinde “çok” sözcüğü aşırılık anlamı katmıştır.

Zarf (Belirteç)

Eylemleri, eylemsileri, sıfatları ve kendi türünden sözcükleri çeşitli yönlerden belirten sözcüklere **zarf (belirteç)** denir.

*İhtiyar, kapıyı **yavaşça** açtı.*

***Dün** aldığımız yumurtalar bayatmış.*

*Sınavda **çok** kolay sorular vardı.*

*Çocuk ne **güzel** konuşuyordu.*

Bu cümlelerin birincisinde, “yavaşça” sözcüğü “açmak” eylemini “durum” yönüyle; ikincisinde, “dün” sözcüğü “aldığımız” eylemsisini “zaman” yönüyle; üçüncüsünde “çok” sözcüğü “kolay” sıfatını “miktar” yönüyle; dördüncüsünde “ne” sözcüğü “güzel” zarfını derece yönüyle belirttiğinden belirteç görevinde kullanılmıştır.

Buna göre, belirteçleri şu şekilde gruplandırabiliriz:

1. Durum (Hal) Belirteci
2. Zaman Belirteci
3. Yer – Yön Belirteci
4. Azlık – Çokluk (Miktar) Belirteci
5. Soru Belirteci

1. DURUM (HAL) BELİRTECİ

Eylemleri ve eylemsileri durum yönünden belirten sözcüklerdir. Eylemlere ve eylemsilere sorulan “Nasıl?” sorusunun cevabıdır.

*Küçük çocuk, **koşarak** yolun sonundaki evine gitti.*

Bu cümlede, “koşarak” sözcüğü, “gitmek” eyleminin nasıl yapıldığını belirttiğinden durum belirtecidir.

*Benden, **böyle** söylememi istemişti.*

Bu cümlede, “böyle” sözcüğü, “söyleme” eylemsisinin nasıl yapıldığını belirttiği için durum belirtecidir.

Aşağıdaki cümlelerde altı çizili sözcük veya söz öbekleri durum belirtecidir.

*Güneş, dağların ardından usul
usul yükseliyordu.*

Bir araba, olay yerinden hızla uzaklaştı.

Çamurlara bata çıka yürüyorduk.

İşlerini eksiksiz yapan bir insandı.

Bugün size mutlaka uğrarım.

Çocuk birden ağlamaya başladı.

Babamlar belki yarın buraya gelir.

2. ZAMAN BELİRTECİ

Eylemleri ve eylemsileri zaman yönünden belirten sözcüklerdir. Eylemlere ve eylemsilere sorulan “Ne zaman?” sorusunun cevabıdır.

*Babam, **yarın** Ankara’ya gidecekti.*

Bu cümlede “yarın” sözcüğü “gitmek” eyleminin “ne zaman” yapıldığını belirttiğinden, zaman belirtecidir.

Aşağıdaki cümlelerde koyu renkli sözcük veya söz öbekleri zaman belirtecidir.

*Beklediğiniz otobüs **şimdi** gelir.*

*Kuşlar, **sonbaharda** güneye göç eder.*

*Siparişlerimiz **hâlâ** gelmedi.*

***Az önce** seninle konuşan kimdi?*

Olanlardan sonra **artık** buralarda kalamam.

Yazın bu şirin kasaba turist akınına uğrar.

Dediklerini, ona **bu akşam** söylerim.

Not: Cümlede zaman anlamı taşıyan her sözcük, belirteç görevinde olmayabilir. Eğer sözcük, “Ne zaman?” sorusuna cevap veriyorsa belirteçtir; vermiyorsa belirteç değildir.

Akşam, maça gideceğiz. (belirteç)

Akşam, şairlerin ilham kaynağıdır. (ad)

Annemler **gece** yola çıkacak. (belirteç)

Şiirlerinde, **gece** önemli bir yer tutar. (ad)

3. YER – YÖN BELİRTECİ

Eylemleri ve eylemsileri yer ve yön ilgisiyle tamamlayan sözcüklerdir. Eyleme, eylemsiye sorulan ve ek almadan “Nereye?” sorusunun cevabı olan şu sözcüklerdir. *aşağı, yukarı, içeri, dışarı, ileri, geri, öte, beri*

*Yaşlı kadın, kapıyı açmak için **aşağı** iniyordu.*

Bu cümlede “aşağı” sözcüğü “inmek” eyleminin “hangi yöne doğru” yapıldığını belirttiğinden, yer-yön belirtecidir.

Aşağıdaki cümlelerde koyu renkli sözcükler, yer-yön belirtecidir.

*Yağmur başladı, hemen **ileri** girelim.*

*Birazdan hep birlikte **dışarı** çıkarız.*

*Azıcık **ileri** gider misiniz?*

*Rahat edemediysen **beri** gel biraz.*

*Hatasını anlayıp **geri** döneceğini düşünmüştüm.*

Yer-yön belirteçleri, adları belirttiğinde sıfat olur; ek aldığında belirteç görevinden çıkar.

*Adam, **yukarı** çıktı. (belirteç)*

*Adam, **yukarı** kata çıktı. (sıfat)*

*Adam, **yukarıya** çıktı. (ad)*

*Burası **pek** sakin bir sahil kasabasıydı.*

Bu cümlede “pek” sözcüğü, sıfat olan “sakin” sözcüğünü belirtmiştir.

*Ailenin **en** küçüğü Semih’ti.*

Bu cümlede “en” sözcüğü adlaşmış sıfat olan “küçüğü” sözcüğünü belirtmiştir.

4. AZLIK – ÇOKLUK (MİKTAR) BELİRTECİ

Eylemleri, eylemsileri, sıfatları, adlaşmış sıfatları ve belirteçleri miktar yönüyle belirten sözcüklerdir. Azlık-çokluk belirtecini bulmak için ilgili sözcüğe “Ne kadar?” sorusu sorulur.

Sıkça kullanılan miktar belirteçleri şunlardır: *az, çok, fazla, pek, azıcık, biraz, oldukça, daha, en...*

*Onunla bu konuyu **çok** tartıştık.*

Bu cümlede “çok” sözcüğü “tartışmak” eyleminin “ne kadar” yapıldığını belirttiğinden, azlık-çokluk belirtecidir.

Aşağıdaki cümlelerde koyu renkli sözcükler, azlık-çokluk belirtecidir.

*Yıllardır bu şehirdeyim; ama
burayı **pek** sevmedim.*

*Tarlada çalışırken kendini **fazla** yorma.*

*Akşamleyin sahilde
arkadaşlarla **biraz** dolaştık.*

*Sen kalk **azıcık** da biz oturalım.*

*Bundan sonra **az** görüşelim mümkünse.*

*Seni dün, sahilde **bayağı** bekledim.*

***Birazcık** konuştu, sonra sahneden indi.*

*Görmeyeli **oldukça** değişmişsin.*

Şimdi de belirteçlerin; eylemsileri, sıfatları,
adlaşmış sıfatları ve belirteçleri nasıl
derecelendirip belirttiklerini görelim:

***Çok** konuşan insan, çok yanlış yapar.*

Bu cümlede “çok” sözcüğü, eylemsi olan
“konuşan” sözcüğünü belirtmiştir.

*Ben, kardeşimden **daha** hızlı koşuyorum.*

Bu cümlede “daha” sözcüğü, belirteç olan “hızlı” sözcüğünü belirtmiştir.

Not: “En” ve “daha” sözcükleri; sıfatı, adlaşmış sıfatı ve belirteci üstünlük yönüyle belirtir. Bu durumlarda bu sözcükler üstünlük belirteci olarak adlandırılır.

*Sonbahar, **en** güzel mevsimdir.*

*Bu çocuktan **daha** çalışkanını görmedim.*

*Bizimle gelmeni **en** çok ben istiyorum.*

*Ben, hepinizden **daha** çok sevindim.*

5. SORU BELİRTECİ

Eylemleri soru yoluyla belirten sözcüklerdir.

*Çanakkale gezisi **nasıl** geçti?*

Bu cümlede “nasıl” sözcüğü “geçmek” eyleminin “nasıl” yapıldığını soru yoluyla belirttiğinden, soru belirtecidir.

Aşağıdaki cümlelerde koyu renkli sözcükler, soru belirtecidir.

*Bu karanlıkta oraya **nasıl** gideceksiniz?*

*Köye **ne zaman** varırız?*

*Misafirlerimiz bizi kapıda **ne kadar** beklemişler?*

*Bunları bana **neden** daha önce söylemedin?*

***Niçin** okula erkenden gidiyorsunuz?*

*Bana **niye** bağıırıyorsun ki?*

***Ne** gülüp duruyorsunuz orada?*

Not: “Ne” sözcüğü cümle içinde değişik görevler kazanabilir.

*Bana hediye olarak **ne** aldın? (soru adılı)*

*Buraya **ne** gün geleceksin? (soru sıfatı)*

*Bu çocuk **ne** ağlıyor? (soru belirteci)*

Edat (İlgeç)

Cümle içinde sözcükler arasında çeşitli anlam ilgileri kuran ve cümleye değişik anlamlar katan, tek başına bir anlamı olmayan sözcüklerdir.

Başlıca ilgeçler şunlardır:

gibi, sanki, göre, kadar, için, üzere, -e doğru, -e karşı, -e karşın, -e rağmen, -e değin, -e dek, -den dolayı, -den başka, ile, yalnız, ancak, sade, sadece, tek, bir, denli, değil...

Şimdi aşağıdaki cümlelerde, belli başlı ilgeçlerin, cümlelere ne gibi anlamlar kattığını görelim:

Gibi

Annem, melek gibi biriydi. (benzerlik)

Zil çaldığı gibi dışarı çıktık. (tezlik)

Birazdan fırtına çıkacak gibi. (tahmin, olasılık)

Sanki

Everest, sanki bir dev çadırdı. (benzerlik)

Babam, sanki seni dinler de! (inanmama)

Sanki birazdan yağmur yağacak. (tahmin, olasılık)

Göre

Kafama göre bir dost bulamadım. (uygunluk)

Sana göre hangimiz suçlu? (kanaat, görüş)

*Bu sınav dünküne göre daha kolaymış.
(karşılaştırma)*

Kadar

Bu işi akşama kadar halletmeliyim. (zaman, süre)

Elmalar yumruğum kadardı. (benzerlik)

Durakta bir saat kadar bekledim. (yaklaşık)

*Hiç kimseyi senin kadar sevmedim.
(karşılaştırma)*

Tilki kadar kurnaz bir adam. (derece, ölçü)

İçin

Ders çalışmak için kütüphaneye gitti. (amaç)

*Senin için herkes iyi şeyler söylüyor.
(hakkında)*

*Kardelen, benim için apayrı bir çiçektir.
(görecelik)*

Trafik sıkıştığı için geç kaldım. (neden-sonuç)

Bu hazırlıkları konuklar için yaptık. (aitlik)

*Çocukları için her fedakârlığı yapardı.
(uğruna, yoluna)*

Üzere

*Yarın getirmek üzere arabayı alabilirsin.
(şartıyla)*

*Teşekkür etmek üzere sahneye çıktı.
(amacıyla)*

*Anlaştığımız üzere yarın buluşuruz. (şekilde,
tarzda)*

Uçağımız kalkmak üzereydi. (zaman)

Doğru

Çocuklar sahile doğru yürüyorlar. (yön)

Akşama doğru buralar sakinleşir. (zaman)

Karşı

Güneşe karşı yavaş yavaş yürüyorduk. (yön)

Sabaha karşı köye vardık. (zaman)

Başka

*Benden başka herkes maça gitmiş. (dışında,
hariç)*

Not: “Doğru, karşı, başka” sözcükleri, cümle içinde ilgeç dışında değişik görevler kazanabilir.

İnan bana, doğru söylüyorum. (belirteç)

Sence doğru tarafa mı gidiyoruz? (sıfat)

Sonunda doğruyu buldum. (ad)

Burası karşıdan, çok net gözüküyor. (ad)

Evimiz şehrin karşı yakasındaydı. (sıfat)

Sana başka, bana başka konuştu. (belirteç)

Bize başka bir adres verdiler. (sıfat)

Bunu başkasından duymuş. (adıl)

İle

Annemler uçakla gelecekmiş. (araç)

Elini bıçakla kesmiş. (gereç)

Bahçede, arkadaşlarıyla oynuyor. (birliktelik)

Öğretmen, telaşla içeri girdi. (durum)

Ağaçların devrilmesiyle yol kapandı. (neden-sonuç)

Not: “İle”, yerine “ve” getirilemiyorsa ilgeç; getirilebiliyorsa bağlaç olur.

Şiir ile romanı çok severim. (ile=ve > bağlaç)

Gençken şiir ile çok ilgilendim.

Bu cümlelerin birincisinde “şiir ve roman” denilebildiği için “ile” bağlaçtır; ikincisinde “ile” yerine “ve” getirilemediği için “ile” ilgeçtir.

Yalnız, Sade, Sadece, Bir, Tek

Dünkü toplantıda yalnız sen yoktun. (sadece)

Ben bu konuda sade ona inanırım. (yalnız)

Sadece dinlenmek istiyorum. (yalnız)

Pikniğe bir o gelmemişti. (yalnız)

*Tek sen misin sevdiğine kavuşamayan?
(yalnız)*

Not: “Yalnız” sözcüğü, yerine “ama” getirilebiliyorsa bağlaç olur.

Dün seni çok bekledim; yalnız sen gelmedin.
(yalnız=ama > bağlaç)

Bu cümlede “yalnız” yerine “ama” getirilebildiği için “yalnız” sözcüğü bağlaçtır.

Not: “Yalnız, sade, sadece, bir, tek” sözcükleri, cümle içinde ilgeç dışında değişik görevler kazanabilir.

Dedem, yalnız bir insandı. (sıfat)

Sahilde, yalnız dolaşıyordu. (belirteç)

Sade bir görünümü vardı. (sıfat)

Sanatçı, çok sade yaşıyordu. (belirteç)

Onunla bir boydayız. (sıfat)

Bir sen bir ben biliyoruz bunu. (bağlaç)

Olanları bana bir bir anlattı. (belirteç)

Çocuk, tek kelime konuşmadı. (sıfat)

Herkes gidince ben tek kaldım. (belirteç)

Ancak

Bizi oraya ancak sen götürebilirsin. (sadece)

Bu arabaya ancak on milyar veririm. (en çok)

Not: “Ancak” sözcüğü, cümle içinde değişik görevlerde kullanılabilir.

*Çok çalıştım; ancak ödevimi bitiremedim.
(ancak=ama > bağlaç)*

*Misafirler, akşama ancak gelebildiler.
(belirteç)*

Birinci cümlede, “ancak” sözcüğünün yerine “ama” getirilebildiği için “ancak” bağlaçtır. İkinci cümlede “ancak” eylemin yapılış zamanını belirttiği için belirteçtir.

Rağmen, Karşın, Denli, Değil, Dolayı

Bağırmama rağmen beni duymadı. (tersine olarak)

Fakirliğine karşın hep mutlu biriydi. (tersine olarak)

Seni ölünceye değin unutmayacağım. (zaman)

Yağmur geceye dek devam etti. (zaman)

Beni bu denli sevdiğini bilmiyordum. (derece)

*Burası dediğin kadar güzel değil.
(olumsuzluk)*

*Trafikten dolayı sınava geç kaldım. (neden-
sonuç)*

Bağlaç

Eş görevli sözcükleri, söz öbeklerini, cümleleri birbirine bağlayan ya da çeşitli anlam ilgileri kuran sözcük veya söz öbekleridir. Başlıca bağlaçlar şunlardır:

ve, veya, ya, ya da, yahut, veyahut, ile, yalnız, ancak, ama, fakat, lakin, ne var ki, de, bile, dahi, ki, öyle ki, öyleyse, oysa, oysaki, ise, madem, mademki, meğer, meğerki, meğerse, yeter ki, halbuki, çünkü, hatta, yoksa, ne... ne, ya... ya, hem... hem, bir... bir, gerek... gerek, ister... ister, olsun... olsun

Ve

Akşam ve sahil, onun şiirlerinin çıkış noktasıydı. (Adları birbirine bağlamıştır.)

Sen ve ben ayrı dünyaların insanlarıyız. (Adılları birbirine bağlamıştır.)

Erhan, saygılı ve zeki bir öğrenciydi. (Sıfatları birbirine bağlamıştır.)

Futbolcular, bitkin ve mutsuz görünüyor. (Belirteçleri birbirine bağlamıştır.)

Eve uğradı ve biraz eşya aldı. (Cümleleri birbirine bağlamıştır.)

İle

Lisedeyken müzik ile resim en sevdiğim dersti.

Eylül ile nisan onun için ayların en güzeliydi.

Veya, Ya, Ya da, Yahut, Veyahut

Bugün veya yarın yola çıkabiliriz.

Misafirimiz akşama gelir diyorsun ya gelmezse?

Bizimle gel ya da evde kalıp ders çalış.

Tatilde kitap okurum yahut geziler yaparım.

Yarın eski okuluma veyahut sinemaya giderim.

Yalnız

*Çalışkan bir çocuk; yalnız çok yaramaz.
(karşıtlık)*

*Kitabı alabilirsin; yalnız geri getireceksin.
(koşul)*

Ancak

Seni dün aradım; ancak sana bir türlü ulaşamadım. (karşıtlık)

*Maça gidebilirsin; ancak eve erken dön.
(koşul)*

Ama

*Çok uğraştık; ama onu ikna edemedik.
(karşıtlık)*

Müzik dinle; ama yüksek sesle değil. (koşul)

*Şirin ama çok şirin bir ilçeydi burası.
(pekiştirme)*

Fakat, Lakin, Ne var ki

*Peşinden koştum; fakat yetişemedim.
(karşıtlık)*

İstediyini al; fakat ziyan etme. (koşul)

Süre bitti; lakin bazı sorular kaldı. (karşıtlık)

Akıllı biri; ne var ki biraz huysuz. (karşıtlık)

Ki

*Kardelen ki baharı müjdeler doğaya.
(açıklama)*

İhtiyacı var ki senden para istiyor. (neden-sonuç)

Konuşsam da beni dinlemez ki... (yakınma)

Bir uyandım ki kar yağmış! (şaşıрма)

Herkesi sev ki sen de sevilesin. (koşul)

Not: Bağlaç olan “ki”, ilgi adılı “-ki” ve sıfat yapım eki olan “-ki” ile karıştırılmamalıdır.

Bağlaç olan “ki” sözcük olduğundan ayrı yazılır. İlgı adılı ve sıfat yapım eki olan “-ki” ek olduğundan sözcüğe bitişik yazılır.

Bizim otobüs sizinkinden hızlı gidiyor. (ilgi adılı)

Yarınki gezi iptal edilmiş. (sıfat yapım eki)

Bile, Dahi

O gün, beni sen bile dinlememiştin. (de)

Benimle bir kelime konuşmadı bile. (üstelik)

En yakın arkadaşlarım dahi beni unuttu. (de)

De

Ders çalıştı da sınavı kazandı. (neden-sonuç)

Oraya ben de gitmiştim. (eşitlik, gibilik)

Sen de mi Leyla! (şaşıрма)

Para kazanacaksın da bize bakacaksın! (alay, inanmama)

Borcunu verme de göreyim seni! (korkutma, tehdit)

Saray da saraymış ha! (övgü, abartma)

Not: Bağlaç olan “de” her zaman ayrı yazılır ve “te, ta” şekli yoktur. Bir cümlede “de”nin bağlaç mı yoksa hal eki mi olduğunu anlamak istiyorsak; “de”yi cümleden atarak cümleyi yeniden okuruz. Cümlelerin anlamında - daralma olabilir- bozulma olmuyorsa “de” bağlaçtır.

Yarın bize gel de o konuyu görüşelim.

Yarın bize gel o konuyu görüşelim.

Bu cümlelerde görüldüğü gibi “de” cümleden atıldığında cümlelerin anlamında bir bozulma olmuyor. O halde, “de” cümlede bağlaç görevinde kullanılmıştır.

Aradığın kitap bende var.

Aradığın kitap ben var.

Bu cümlelerde görüldüğü gibi “de” cümleden atıldığında cümlelerin anlamında bir bozulma meydana geliyor. O halde “de” cümlede bağlaç değil, durum (hal) ekidir.

Oysa, Oysaki, Halbuki

Oysa gelirsin diye seni ne kadar bekledim, bilemezsin.

Oysaki hepimiz, o akşam aramızda olmanı çok istemiştik.

Hâlbuki çok uysal bir insandır o.

Not: Bazı bağlaçlar cümlelerin başında bulunabilir. Bu bağlaçlar, kendinden önceki cümleyi anlamca kendinden sonraki cümleye bağlar.

Oysa ne umutlarla gelmiştik bu şehre!

Bu cümlede “oysa” bağlacı, öncesinde, “*Bu şehirde umduğumuz hiçbir şeyi bulamadık.*” anlamında bir cümlelerin söylendiğini göstermekte ve iki cümleyi birbirine bağlamaktadır.

Madem, Mademki, Meğer, Meğerse

Madem her gün üzecektin, neden sevdin beni?

Mademki gitmeyeceksin, biletini iptal ettir.

Meğer bana söyledikleri hep yalanmış!

Meğerse misafirlerimiz yarın gelecekmiş.

Öyleyse, Çünkü, Hatta, Yoksa, İse

Dediklerime inanmıyorsun; öyleyse benimle konuşma.

Seninle sinemaya gelemeyeceğim; çünkü hastayım.

Dün babam okula gelmiş; hatta birkaç saat bizi beklemiş.

Derslerine çalış; yoksa sınavı kazanamazsın.

O, romandan hoşlanırdı; ben ise şiirden hoşlanırdım.

Ne... ne

*Ne adımızı anan var ne halimizi soran.
(olumsuzluk) (adımızı anan ve halimizi soran yok)*

*Ne kış ne yaz, ille de güz ille de güz.
(olumsuzluk) (kış ve yaz değil)*

*Ne küserim ne incinirim, (olumsuzluk)
(küsmem de incinmem de)*

Not: “Ne... ne” bağlacı, sıfatları ve belirteçleri derecelendiren “ne” belirteci ile karıştırılmamalıdır. Aşağıdaki cümlelerde “ne” sözcüğü belirteç görevindedir

Ne şirin, ne güzel bir köydü burası.

Ne bitkin, ne suskun duruyor bugün herkes.

Bir... bir

Bir sen varsın kalbimde bir de o hatıralar.

Çiçeklerden bir kardeleni bir nilüferi severdi.

Not: “Bir... bir” bağlacı, sıfat ve belirteç olan “bir” ile karıştırılmamalıdır.

Çarşıdan bir kitap, bir defter aldım. (sıfat)

Yaşadıklarını bana bir bir anlattı. (belirteç)

Hem... hem, Ya... ya, Ha... ha, Gerek... gerek, İster... ister

Evimiz hem okula hem yurda çok yakındı.

Ya evde derslerine çalış ya bizimle sahile gel.

Ha o gelmiş ha sen gelmişsin, bizim için aynı.

Gerek sen gerek o, yarın izin kullanabilirsiniz.

İster kitap oku ister müzik dinle.

Ünlem

Sevinme, coşma, kızma, acıma, şaşma, korkma gibi duyguları anlatan; seslenme, buyruk gibi durumları bildiren ya da doğa seslerini yansıtan sözcüklerdir.

Aman ha!

Of bıktım artık!

Ah bunu önceden bilseydim!

Vah vah, ne oldu sana!

Ay, ne şirin şeysin sen öyle!

Vay başıma gelenler!

Yeter be!

Bravo sana!

Hah vapur güzüktü!

Ha gayret!

Elveda sana, ey sonbahar!

Eyvah, ne yer, ne yâr kaldı!

Hey, bana baksana!

Oh, ne güzel!

Not: Ünlemler bazen cümle içinde değişik görevlerde kullanılabilir.

*Kimsenin **ahı** kimsede kalmaz. (ad)*

*Dedemin **amansız** bir hastalığı vardı. (sıfat)*

***Ha** ben **ha** sen, hiç fark etmez. (bağlaç)*

Fiil(Eylem)

Eylem; iş, oluş, hareket bildirip kip ve kişi eki alan sözcüklerdir.

İşten çıktıktan sonra parkta biraz yürüdüm.

Bu cümlede, bir hareket bildiren “yürümek” sözcüğü kip (-di’li geçmiş zaman) ve kişi eki (-m) alarak, (yürü – dü – m) cümlede “eylem” olmuştur.

Aşağıdaki cümlelerde koyu renkli sözcükler kip ve şahıs eki alarak cümlede eylem görevinde kullanılmışlardır.

*Bu yaz tatilinde köyümüze **gideceğiz**.*

*Şimdi askerdeki amcama mektup **yazıyorum**.*

*Dilekçenizi ay sonuna kadar bana **vermelisiniz**.*

*Öğretmenimizin anlattığı fıkra uzun süre **güldük**.*

Eylem Kipleri

Eylemlerin bir işi, durumu veya oluşu ortaya koyuş biçimlerine kip denir. Kipler, haber ve dilek kipleri olmak üzere ikiye ayrılır.

A. Haber (Bildirme) Kipleri

Zaman anlamı taşıyan kiplerdir. Bu kiplerle çekimlenen eylemlerin gerçekleşme zamanı bellidir.

- 1.Di'li Geçmiş Zaman Kipi
- 2.Miş'li Geçmiş Zaman Kipi
- 3.Şimdiki Zaman Kipi
- 4.Gelecek Zaman Kipi
- 5.Geniş Zaman Kipi

B. Dilek (Tasarlama) Kipleri

Zaman anlamı taşımayan kiplerdir. Bu kiplerle çekimlenen eylemler, bir tasarı halinde olduğundan zaman kavramı taşımaz.

- 1.Gereklilik Kipi
- 2.İstek Kipi
- 3.Dilek-Koşul Kipi
- 4.Emir Kipi

A. Haber (Bildirme) Kipleri

B. Dilek (Tasarlama) Kipleri

Eylemlerde Olumsuzluk

Eylemlerde olumsuzluk, kip eklerinden önce eyleme olumsuzluk eki (-me, -ma, -mez, -maz) getirilerek yapılır.

Eylem + Olumsuzluk Eki (-me, -ma) + Kip + Kişi Eki

gel – me – miş – sin (öğrenilen geçmiş zaman)

gel – me – di – m (görülen geçmiş zaman)

gel – mi(me) – yor – um (şimdiki zaman)

gel – me – y – eceğ(ecek) – im (gelecek zaman)

gel – me – m (geniş zaman)

gel – mez – sin (geniş zaman)

gel – me – y – e – lim (istek kipi)

gel – me – se – n (dilek-koşul kipi)

gel – me – meli – sin (gereklilik kipi)

gel – me (emir kipi)

Eylemler anlam bakımından üçe ayrılır:

1. İş (Kılış) Eylemleri

Yapılan işten etkilenen bir varlığın, nesnenin bulunduğu eylemlerdir.

Öğrenci soruyu kısa sürede çözdü.

Dün seni çok aradım.

Bu cümlelerde “çözmek” eyleminden “soru” sözcüğü, “aramak” eyleminden “seni” sözcüğü etkilenmektedir.

2. Durum Eylemleri

Yapılan işten etkilenen bir varlığın, nesnenin bulunmadığı eylemlerdir.

Araba yolun ortasında durdu.

Bu espriye tüm sınıf güldü.

Duvardaki resimlere baktım.

Bu cümlelerdeki “durmak, gülmek, bakmak” eylemlerinde bir iş, bir hareket vardır. Ancak bu eylemlerden etkilenen bir varlık, nesne yoktur.

3. Oluş Eylemleri

Zamanla meydana gelen değişmeyi gösteren eylemlerdir. Bu sözcüklerde eylem genellikle kendiliğinden gerçekleşir.

Öğleden sonra karnım çok acıktı.

Annem dün hastalandı.

Kardeşimin boyu uzadı.

Bu cümlelerdeki “acıkmak, hastalanmak, uzamak” eylemleri, belli bir süre sonunda gerçekleşen bir değişmeyi ifade etmektedir.

Eylemlerde Anlam (Zaman) Kayması

Bir eylem kipinin kendi anlamı dışında, başka bir kip yerine kullanılmasıdır.

Hafta sonları evinde oturup kitap okuyor.

Bu cümlede, her zaman yapılmakta olan bir iş bildirilmektedir. Yani cümlede geniş zamanlı bir eylem anlatılmaktadır; ancak cümlede şimdiki zaman kipi kullanılmıştır. Dolayısıyla şimdiki zaman kipi, geniş zaman kipi yerine kullanılmıştır.

Gelecek yıl üniversiteyi bitiriyor. (bitirecek)

(şimdiki zaman kipi, gelecek zaman kipi yerine)

Ekinler her yıl temmuzda sararıyor. (sararır)

(şimdiki zaman kipi, geniş zaman kipi yerine)

Bir gün Nasrettin Hoca eşeğe ters biniyor. (binmiş)

(şimdiki zaman kipi, geçmiş zaman kipi yerine)

İlk şiiri uzun yıllar önce yayımlanır. (yayımlandı)

(geniş zaman kipi, geçmiş zaman kipi yerine)

Yıl sonunda yaylada buluşuruz. (buluşacağız)

(geniş zaman kipi, gelecek zaman kipi yerine)

Bu kitabı önceden okumuş olacak. (olmalı)

(gelecek zaman kipi, gereklilik kipi yerine)
(olasılık)

Arkadaşlar, sınav kâğıtlarını verelim. (verin)

(istek kipi, emir kipi yerine)

8.ÜNİTE ANLATIM BOZUKLUKLARI

Her cümle belli bir düşünceyi, duyguyu aktarmak için kurulur. Bu cümlelerin, ifade edeceği anlamı açık ve anlaşılır bir biçimde ortaya koyması gerekir.

Ayrıca mümkün olduğunca gereksiz unsurlardan arındırılmış olmalıdır bu cümle. İşte bu özelliği göstermeyen cümleler, anlatım bakımından bozuktur.

Bu alanda sorulan sorular değişik özellikler gösterir. Bazen bir cümle verilir ve “Bu cümledeki anlatım bozukluğu nasıl giderilir?” diye sorulur, bazen de “Aşağıdakilerden hangisinde anlatım bozukluğu vardır?” şeklinde sorulur.

Anlatım bozukluklarını anlama ve yapıya dayalı bozukluklar olmak üzere iki grupta toplayabiliriz:

1. Anlama dayalı bozukluklar

Bu bozuklukları birkaç bölüme ayırarak inceleyebiliriz.

- Gereksiz sözcük kullanılması
- Cümlede belirsizlik bulunması
- Birbiriyle çelişen ifadelerin bulunması
- Sözcüğün anlamca cümleye uymaması
- Sözcüklerin yanlış eyleme bağlanması
- Mantık hatasının olması
- Deyimin yanlış anlamda kullanılması
- Sözcüğün yanlış yerde kullanılması
- Bazen de bu belirsizlik noktalama işaretleriyle giderilir.

Örneğin;

“Yaşlı adamın yüzüne dalgın dalgın baktı.”

cümlesinde “dalgın dalgın” bakanın “yaşlı” olduğunu belirtmek için, “yaşlı” dan sonra virgül gelmelidir. Aksi takdirde “yaşlı” sözü adam isminin sıfatı olacaktır.

Cümlede gereksiz sözcük kullanılması anlatım bozukluğuna yol açar.

Bir cümlede gereksiz sözcük bulunduğunu anlamak için, sözcük cümleden çıkarılır. Bu durumda cümlelerin anlam ve anlatımında bir bozulma oluyorsa o sözcük gerekli, olmuyorsa gereksizdir.

“Herkesi eleştirip tenkit etmek bize hiçbir yarar sağlamaz.”

cümlesinde “eleştirip” sözcüğünün verdiği anlamla “tenkit etmek” sözcüğünün verdiği anlam aynıdır. Öyleyse bu cümlede “eleştirip” sözü gereksizdir. Cümleden çıkarılmalıdır.

“İki kardeşten **en** küçüğü arkadaşımı.”

“Bilgili insanlardan **yararlanmayı**, istifade etmeyi bilmeliyiz.”

cümlelerinde altı çizili sözcükler gereksizdir.

Bir cümlenin anlamı içinde bulunan başka bir sözü cümlede kullanmak da gereksiz sözcük kullanımına girer.

Cümlede böyle bir sözcük varsa, o cümle de anlatım bakımından bozuktur.

“Böyle yüksek sesle bağırmana gerek yok, sağır değilim.”

cümlesinde “bağırarak” zaten yüksek sesle konuşmak anlamındadır. Öyleyse bu sözün anlamı içinde bulunan “yüksek sesle” sözüne gerek yoktur.

Cümlede belirsizlik varsa, o cümle iyi bir cümle değildir.

Bu belirsizlik mutlaka giderilmelidir.

Örneğin;

“Geleceğini babamdan öğrendim.”

cümlesinde “geleceğini” sözü belirsizdir. Çünkü kimin geleceği belli değil. “Onun geleceği” de olabilir; “senin geleceğin” de olabilir. Bu belirsizlik giderilmeli ve sözcüğün kime ait olduğu belirginleştirilmelidir.

Bazı eylemler olumlu durumlarda, bazıları olumsuz durumlarda kullanılır. Eylemin anlamca yanlış yerde kullanılması da anlatım bozukluğuna yol açar.

Örneğin;

“Bana yardım ederek, işi kısa sürede bitirmeme neden oldu..”

cümlesindeki “neden olmak” eylemi daima olumsuz anlamlar verecek biçimde kullanılır. Oysa işin kısa sürede bitirilmesi olumlu bir durumdur. Öyleyse “neden oldu” sözü bu cümlede yanlış kullanılmıştır. Bunun yerine cümle “...bitirmemi sağladı.” şeklinde bitirilebilir.

Bazı cümlelerde mantık hatasının bulunması da o cümlenin anlatımını bozar.

Örneğin;

“Bırakın patates doğramayı yemek bile yapamaz o.”

cümlesinde “bırakın” sözcüğünün cümleye kattığı anlamdan dolayı sanki patates doğramak yemek yapmaktan daha önemliymiş gibi görülüyor. Bu yanlışın düzeltilmesi için cümle,

“Bırakın yemek yapmayı, patates bile doğrayamaz o.”

şeklinde söylenmelidir.

Bazen sözcüklerin bağlandığı ortak eylemler de anlatımda bozukluğa yol açar.

Örneğin;

“Bu davranışıyla bize yarar mı sağladı zarar mı belli değil.”

cümlesinde “yarar” ve “zarar” sözcükleri “sağladı” eylemine bağlanmıştır. Ancak “yarar sağlamak” doğru olsa bile, “zarar sağlamak” doğru değildir. Cümle;

“Bu davranışıyla bize yarar mı sağladı, zarar mı verdi belli değil.”

şeklinde söylenmelidir.

Bu, bazen öğelerin eyleme bağlanmasında da görülür.

Örneğin;

“Ayağına ayakkabı, omzuna şal, üzerine pardesü giyip dışarı çıktı.”

cümlesinde “ayakkabı, şal ve pardesü” sözcükleri “giymek” eylemine bağlanmıştır. Oysa şal giyilmez, atılır.

Cümlede deyimın yanlış yerde kullanılması da cümleın anlamını bozar.

“Öğretmenin anlattığı konu tüm öğrencilerin dikkatini çekmişti. Herkes kulak kabartmış, öğretmeni dinliyordu.”

cümlesinde “kulak kabartmış” yanlış kullanılmıştır. Çünkü “kulak kabartmak” fark ettirmeden dinlemek anlamındadır. Burada “kulak kesilmek” deyimının kullanılması gerekirdi.

Bazı sözcüklerin anlamları birbirine karıştırılabilir. Cümledeki sözcüklerin anlamına da dikkat edilmelidir.

Örneğin;

“Çocukların birbiriyle uygunluk içinde olmaları beni sevindirdi.”

cümlesindeki “uygunluk” sözü yanlış anlamda kullanılmıştır. Çünkü burada “uyum” sözü kullanılmalıdır.

Bazen sözcük doğrudur ancak cümlede bulunduğu yer doğru değildir.

Örneğin;

“Yeni elbisemi giymiştim ki kapı açıldı.”

Cümlesinde “yeni” sözünün yeri anlatımda bozukluğa yol açmıştır. Çünkü burada söylenmek istenen, elbisenin yeniliği değil, giymenin yeni yapıldığıdır. Öyleyse cümle;

“Elbisemi yeni giymiştim ki kapı açıldı.” şeklinde olmalıdır.

Aynı anlama gelen ek ve sözcüklerin bir arada kullanılması anlatım bozukluğuna yol açar.

Örneğin;

“Onun beni sevmemesinin nedeni, fikirlerini benimsememiş olmamdandır.”

cümlesinde “nedeni” sözcüğü bir olayın sebebini anlatıyor. Ayrıca “olmamdandır” sözündeki “-dan” eki de neden anlamı veren bir ektir. İkisinin bir arada bulunması cümlelerin anlatımını bozmuştur. Cümle,

“Onun beni sevmemesinin nedeni, fikirlerini benimsememiş olmamdır.”

şeklinde düzeltilebilir.

Anlatım bozukluklarının anlama dayalı olanlarını anlattık. yapıya dayalı anlatım bozukluklarını anlatacağız. Bu tür bozukluklar daha çok, Türkçe’nin kurallarıyla ilgili olduğundan, soruları çözebilmek için dilbilgisi kurallarının iyi bilinmesi gerekir. Bu tür bozukluklar şu şekilde sıralanabilir:

- . Öge eksikliğinin bulunması
- . Özneye yüklem arasında olumluluk-olumsuzluk uyumsuzluğunun bulunması
- . Özneye yüklem arasında tekilik-çoğulluk açısından uyumsuzluğun bulunması
- . Özneye yüklem arasında şahıs yönünden uyumsuzluğun bulunması
- . Tamlama uyumsuzluğunun bulunması
- . Ek uyumsuzluğunun bulunması
- . Etken-edilgen fiillerin bir arada bulunması
- . İsim cümlelerinde ekfiilin ortak kullanılması

Şimdi bunları tek tek açıklayalım.

Cümlede, kullanılması gereken bir ögenin bulunmaması, anlatım bozukluğuna yol açar. Bu, daha çok ortak kullanılan öğelerde görülür. Çünkü Türkçe’de her fiil, öğeleri aynı eklerle kendine bağlamaz.

Örneğin;

“Kardeşini yanına çağırdı, bir şeyler söyledi.”

cümlesindeki öğeleri inceleyelim: “Çağırdı” ve “söyledi” yüklemidir. Çağrılan ve söylenen kişi ise “kardeşi” dir. Yani “Kardeşini” ögesi her iki yüklem için ortak ögesidir. Bu ortak ögeyi yüklemlemlerle kullanalım. “Kardeşini çağırdı” doğrudur; ancak “kardeşini bir şeyler söyledi.” denmez, “kardeşine bir şeyler söyledi.” olmalı. “Kardeş” sözcüğünü iki kez kullanmamak için “ona” da diyebiliriz.

Başka bir örnek verelim:

“Arkadaşlarını pek sevmez, hatta çoğu zaman nefret ederdi.”

cümlesinde, sevmediği kişiler ile nefret ettiği kişiler aynıdır, yani “arkadaşları” ortak ögedir. Ancak “arkadaşlarını sevmez” dense de “arkadaşlarını nefret ederdi.” denmez; “arkadaşlarından nefret ederdi.” denmeli ya da onun yerine geçen “onlardan” sözü kullanılmalıdır.

Görüldüğü gibi bu tür bozukluklar daha çok sıralı cümlelerde görülüyor, ancak bileşik cümlelerde de bu tür öge eksiklikleri görülebilir.

Türkçe’de bazı özneler olumlu, bazıları olumsuz anlamlar verir. Buna göre yüklemelerin de olumlu, olumsuz çekimlenmesi gerekir.

Örneğin;

“Hiç kimse okula gelmedi, geziye gitti.”

cümlesinde gelmeyen ve gidenler aynı kişiler, ancak “hiç kimse” olumsuz bir öznedir ve yüklemi daima olumsuz çekimlenir. Oysa “gitti” olumlu bir çekimdir. Yani ikinci cümle özneyle uyum sağlamamıştır. Buna “hepsi” şeklinde bir özne getirilmelidir.

Gerçi bu, sadece özneyle ilgili bir durum değildir. Bu tür sözcükler başka öge durumunda bulunduklarında da yüklem aynı özelliği gösterir.

Örneğin;

“Öğretmenimiz hiçbirimizi azarlamaz, çok severdi.”

cümlesinde, yine “hiçbirimizi” olumsuz olduğundan “hiçbirimizi severdi” şeklinde kullanılmaz; “hepimizi severdi” olmalıdır.

Cümlede öznenin ifade ettiği şahıslarla yüklem bildirdiği şahıs arasında bir uyum olmalıdır.

Özne birinci tekil, ikinci tekil (**ben, sen**); birinci tekil, üçüncü tekil (**ben, o**); birinci tekil, ikinci çoğul, (**ben, siz**); birinci tekil, üçüncü çoğul (**ben, onlar**) şahıslardan oluşuyorsa yüklem, daima birinci çoğul şahısa göre çekimlenir.

“Bu işi ancak ben ve sen halledebiliriz.”

“Dışarıda sadece ben ve o küçük çocuk kalmıştık.”

“Ben ve siz yarışmada eşit durumda değildik.”

“Ben ve birkaç yaşlı adam, kahvede uzun bir sohbeta dalmıştık.”

cümleleri buna örnek gösterilebilir.

Eğer özne ikinci tekil ve üçüncü tekil (**sen, o**); ikinci tekil ve ikinci çoğul (**sen, siz**); ikinci tekil ve üçüncü çoğul (**sen, onlar**); şahıslardan oluşuyorsa, yüklem ikinci çoğul şahısa göre çekimlenir. Ancak ikinci tekil ve birinci çoğul (**sen, biz**) şahıslar özne olursa yüklem birinci çoğul şahısa göre çekimlenir.

“Sen ve annen burada ne yapıyordunuz?”

“Sen hatta hepiniz bu konuda suçlusunuz.”

“ Sen ve buradaki konukların, bize yarın gelebilirsiniz.”

“Galiba sonunda senle biz aynı sonuca ulaştık.”

cümleleri buna örnektir.

Öznenin insan ya da başka varlıklar olması da yüklem tekil veya çoğulluğunu etkiler. Eğer özne bitkiler, hayvanlar, cansız varlıklar ya da soyut kavramlarsa, yüklem daima tekil olur. İnsanlar çoğul özne olduğunda ise yüklem tekil veya çoğul olabilir.

“Kuşlar dallara kondular.” değil “Kuşlar dallara kondu.”

“Sevgiler gizli kaldıkça güzelleşirler.” değil “güzelleşir.” olacak.

“Çocuklar geldi.” şeklinde de doğrudur, “Çocuklar geldiler.” de.

Bazen özneyle yüklem arasındaki uyumsuzluk, öznenin anlamından kaynaklanır.

Örneğin;

“Nüfus sayımı bu yıl yapıldı, bir hayli artmış.”

cümlesinde “yapıldı” yüklemine öznesi “nüfus sayımı”dır, “artmış” yüklemine öznesi ise “nüfus” olacaktır. Ancak cümlede “nüfus” diye bir özne yoktur. Sanki nüfus sayımı, “artmış” yüklemine öznesi olmuştur. Bu ise anlamca uygun değildir.

Sıfat ve isim tamlamalarının aynı tamlanana bağlanması anlatım bozukluğuna yol açar. Çünkü isim tamlamalarında tamlanan iyelik eki aldığı halde sıfat tamlamalarında tamlanan

ek almaz. Dolayısıyla tamlananlar, niteliği farklı olduğundan, ortak kullanılamaz.

Örneğin;

“Kaza yerine birçok askeri ve polis aracı geldi.”

cümlesinde “araç” sözü hem “askeri” hem “polis” sözcüklerinin tamlananı durumundadır. Ancak “polis aracı” isim tamlamasıdır ve tamlanan iyelik eki almıştır. “Askeri” sözcüğü ise sıfat olabilecek bir sözcüktür ve “askeri araç” şeklinde sıfat tamlaması yapar; tamlanan da ek almaz. Dolayısıyla araç sözcüğü ortak tamlanan olarak kullanılamaz. Cümle;

“Kaza yerine birçok askeri araçla polis aracı geldi.”

şeklinde olmalıdır.

Burada ayrıca sıfat tamlamalarında görülen bir özelliği de ifade edelim. Türkçe’de sıfatlar çoğul anlam verirse isimler çoğul eki almaz. Bu özellik genellikle belgisiz sıfatlarda görülür.

Örneğin;

“Geceye birçok davetliler katıldı.”

cümlesinde “birçok” sıfatı çoğul bir anlam verdiği halde davetliler sözü de çoğul eki almıştır. Cümleden çoğul eki çıkarılmalıdır.

Cümlede eklerin eksik kullanılması cümlenin anlatımını bozar.

Örneğin;

“Her ülke, dünya devletleri arasında önemli bir yer edinmek için, ekonomik açıdan gelişmesi gerekir.”

cümlesinde “gelişmesi” sözcüğündeki iyelik ekinin, sözcüğü nereye bağladığı belli değil; “kimin gelişmesi gerekir?” diye sorarsak “ülkenin” cevabı gelir. Öyleyse “ülke” sözcüğüne ilgi eki (-in) getirilmelidir.

Bazen de bu durumun tersi görülür.

“Sanatçının, topluma yararlı bir kişi olmak için, eserinde mutlaka toplum sorunlarına yer vermelidir.”

cümlesinde “yer veren kim?” sorusuna “sanatçı” cevap verir. Oysa cümlede “sanatçının” denmiş. Ya bu sözcükteki ilgi eki kaldırılmalı ya da yüklem “vermesi gerekir” şeklinde değiştirilmelidir.

Bazı cümlelerde ise sözcükleri birbirine bağlayan ekler yanlış kullanılmıştır.

Örneğin;

“Senin en beğendiğim yanın, derslerine düzenli çalıştığındır.”

Cümlede öğeleri ortak olarak kullanan etken ve edilgen fiiller bir arada bulunmaz.

Örneğin;

“Bütün yemekleri hazırlayıp bir kenara koyulmalıdır.”

cümlesinde “hazırlamak” etken “koyulmalıdır” edilgen fiillerdir. Bunların aynı öğelerle kullanılması bozukluğa yol açmıştır. Cümle;

“Bütün yemekler hazırlanarak, bir kenara koyulmalıdır.”

şeklinde düzenlenirse bozukluk giderilir.

Sıralı isim cümlelerinde ekfiilin kullanılması da bazen bozukluğa yol açar.

Örneğin;

“O yaşlı şair geleneklere bağlı, ama yeniliklere kapalı değildi.”

cümlesinde iki yargı vardır: Şairin geleneklere bağlı olduğu, aynı zamanda yeniliklere de kapalı olmadığı, oysa cümlede “bağlı” sözü yüklem gibi kullanılmadığından “değildi” edatına bağlanıyor ve böylece şairin geleneklere bağlı olmadığı anlamı çıkıyor. Bunu engellemek için “bağlı” sözü “bağlıydı” şekline getirilmelidir.

**3.ŞAHISLARA VERİLEN DOSYALAR
TESPİT EDİLİR. AYRICA VEREN
KİŞİLER İÇİN MAHKEMEDE DAVA
AÇILIR. KİŞİLERE VERECEĞİNİZ
DOSYALAR YÜZÜNDEN
HAPİSHANEYE GİREBİLİRSİNİZ.
LÜTFEN BU KONUDA DİKKAT
EDİNİZ. HERKESE İYİ ÇALIŞMALAR.**

DİL BİLGİSİ KONULARI BİTMİŞTİR .

**SINAVDA GEREKLİ ÇALIŞMALARI
YAPARSANIZ EĞER HİÇ BİR SORUN
YAŞAMAZSINIZ.**

**HEPİNİZE SINAVINIZDA BAŞARILAR
DİLERİZ.**

KPSS_GLADYATORU AİLESİ ©

KPSS_GLADYATORU